

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES
ZINĀTŅU KATEDRA

BAKALaura DARBS

**„Bērna tiesību augs pilnā ģimenē nozīme bērna socializācijas
procesā”**

Pilnā laika klātienē
6. semestra J-2 grupas studente
Elīna Laugale
Studentu apliecības Nr. e114027

Zinātniskais konsultants,
Doc., Dr.iur. Elīna Grigore-Bāra

Rīga, 2017.gads

Anotācija

Bakalaura darba tēma ir “Bērna tiesību augt pilnā ģimenē nozīme bērna socializācijas procesā”.

Socializācija ir nebeidzams process, kurš ar mums ir visu mūsu dzīvi. Jebkura persona ir pakļauta socializācijas procesam, jo tikai socializācijas procesa gaitā mēs izveidojamies par pilnvērtīgiem sabiedrības locekļiem, kuri pārzin sabiedrībā esošās normas un nepretojas tām.

Bērni ir vieni no visneaizsargātākajām personām mūsu sabiedrībā un tāpēc bērnam ir svarīgi augt ģimenē, jo neviens cits nebūs ieinteresēts bērna labklājībā tik ļoti, cik paša bērna vecāki.

Bakalaura darba mērķis ir noskaidrot pilnas ģimenes ietekmi uz bērna socializācijas procesu.

Bakalaura darba uzdevumi ir analizēt normatīvajos aktos ietvertās normas par bērna tiesībām augt ģimenē, veikt interviju, analizēt zinātniskās publikācijas un plānošanas dokumentus, kā arī veikt socioloģisko aptauju, noskaidrojot sabiedrības viedokli.

Pētījuma rezultātā autore secinājusi, ka par pilnu ģimeni ir uzskatāma tāda ģimene, kurā ir divi vecāki – pretējā dzimuma pārstāvji- un pilnas ģimenes jēdzienu neietekmē bērnu skaits tajā. Vēl autore secinājusi, ka bērna socializācija notiek pilnvērtīgāk, ja, bērnam augot, ir bijusi abu vecāku klātbūtne, jo katrs no vecākiem spēj dod bērnam neaizstājamu atbalstu un katram no vecākiem ir sava individuālā audzināšanas pieeja, un bērni, kuri auguši bez vecāku mīlestības, uzmanības un atbalsta atšķiras no bērniem, kuriem tas nav trūcis.

Abstract

The subject of the Bachelor's Thesis is "The child's right to grow up in a full family and its influence in the process of socialization"

Socialization is an endless process, which is with us all of our lives. Every single person is exposed to the process of socialization, because only in this process we are developing ourselves into a fully-fledged members of society who are familiar with the rules and do not resist them.

Children are one of the most unprotected group in our society. That is why it is so important for them to grow in a family, because there will be no one else who will be as interested in child prosperity as parents are.

The aim of the Bachelor Thesis is to find out the influence of full family in a socialization process of child.

The objectives of the Bachelor Thesis are to analyze the regulations of child rights to grow in a family, to conduct an interview, to analyze scientific publications and political planning documents, and conduct a sociological survey to find out opinion in our society.

Based on the research, author concluded that full family is a family with two opposite sex parents and it does not matter how many children are in the family. The socialization of a child is going better if child has both of parents, because any of them can provide irreplaceable support, and both of them have their own parenting approach and child who grows up without love, attention and support from parents is different than others who have it all.

Saturs

Ievads.....	5
1. PERSONAS SOCIALIZĒŠANĀS SABIEDRĪBĀ	7
1.1. Sabiedrības jēdziens.....	7
1.2. Socializācija.....	9
1.2.1. Socializācijas saturs.....	10
1.2.1.1. Tikumība.....	10
1.2.1.2. Likumpaklausība.....	14
1.2.2. Socializācijas posmi	17
1.2.3. Socializācijas aģenti	18
1.2.3.1. Ģimene	19
1.2.3.2. Valsts izveidotās institūcijas	20
2. BĒRNA TIESĪBAS AUGT PILNĀ ĢIMENĒ.....	23
2.1. Jēdziens pilna ģimene.....	26
2.2. Jēdziens pilnvērtīga audzināšana	32
2.3. Institūcijas, kas atbild par bērna tiesībām	37
2.3.1. Deinstitutionalizācija un sociālie pakalpojumi bērniem un personām ar invaliditāti	41
3. SABIEDRĪBAS IZPRATNE PAR PILNAS ĢIMENES NOZĪMI BĒRNA SOCIALIZĀCIJAS PROCESĀ	44
Kopsavilkums	53
Izmantotās literatūras un avotu saraksts	55
Pielikumi.....	60
1.pielikums.....	60
2.pielikums.....	63

Ievads

Visā plašajā sabiedrībā bērns ir viena no tām personām, kurai ir nepieciešama vislielākā aizsardzība, jo bērni nespēj uzņemties tādu atbildību kā pieaugušie un bērna domāšana vēl nav tik stabila un attīstījies, lai tas spētu pieņemt nopietnus, patstāvīgus lēmumus. Bērnam ir nepieciešama ģimene, tās atbalsts, mīlestība, rūpes un viss labais, ko vien mīloša ģimene tam var sniegt, lai bērns plašajā sabiedrībā sajostos piederīgs un vajadzīgs, lai tas izprastu robežas, kuras drīkst pārkāpt un kuras nedrīkst, kļūstot par pilnvērtīgu sabiedrības locekli.

Socializācija ir process, kura laikā indivīds iegūst savu vietu sociālajā sistēmā. Socializācijas laikā indivīds apgūst manieres, iegūst zināšanas, pieredzi, izvērtē lietas un darbības, tas apgūst vispārpieņemtus simbolus un no uzkrātajām atziņām veido savu pasaules uzskatu, kļūst par intelektuālu personu.¹ Katrs indivīds iet cauri socializācijas procesam, un ne par vienu dzīvu cilvēku nevar apgalvot, ka tas jau šo procesu ir izgājis.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt pilnas ģimenes nozīmi bērna socializācijas procesā. Apskatot normatīvos aktus un politikas plānošanas dokumentus, tiešā veidā nekur neparādās jēdziens “pilna ģimene” un “pilnvērtīga audzināšana”, kā arī sabiedrībā līdz galam nav vienota uzskata par to, kas ir “tikumība”, kā arī ko sevī ietver jēdziens “likumpaklausība”.

Autore vēlas izpētīt, uz ko ir vērsta socializācija, kādu personu, audzināšanas un izglītošanas rezultātā, sagaida likumdevējs un sabiedrība

Vadoties no mērķa, darba izstrādei ir izvirzīti šādi uzdevumi:

Vadoties no mērķa, darba izstrādei ir izvirzīti šādi uzdevumi:

1. analizēt normatīvos tiesību aktus, kas regulē bērnu tiesību augt pilnā ģimenē jautājumus;
2. analizēt zinātniskās publikācijas socializācijas un bērnu tiesību jomā;
3. analizēt politikas plānošanas dokumentus;
4. sniegt definīciju jēdzieniem: pilna ģimene, pilnvērtīga audzināšana un likumpaklausība;
5. veikt socioloģisko aptauju – personu anketēšanu, lai noskaidrotu sabiedrības viedokli par pilnas ģimenes nozīmi bērna socializācijas procesā un izpratni par jēdzieniem: pilna ģimene, likumpaklausība un tikumība ;
6. veikt interviju ar sociālo darbinieku vai kādu citu kompetentu personu attiecībā par problēmjautājumiem darba ietvaros, kā arī lai noskaidrotu šajā jomā kompetentas personas viedokli

¹ Rasma Garleja. Cilvēkpotenciāls sociālā vidē. Rīga: Raka, 2006, 77. lpp

7. apkopot un analizēt iegūtās aptaujas rezultātus ar mērķi noskaidrot, vai bērns, kurš audzis bez abu vecāku atbalsta, mīlestības un rūpēm uzvedībā un īpašībās atšķiras no bērna, kuram tas nav trūcis;

Izvirzīto uzdevumu veikšanai tika izmantotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes – salīdzinošā metode, veicot dažādu tiesību avotu un autoru atziņu salīdzināšanu, kā arī apkopojot aptaujas rezultātus, loģiskā metode, pēc visiem paveiktajiem uzdevumiem izsecinot svarīgāko aspektu, kāda ir pilnas ģimenes ietekme uz bērna socializācijas procesu, kā arī dedukcijas un indukcijas metodes, izdarot konkrētus secinājumus un vispārinājumus.

Bakalaura darba struktūru veido 3 nodaļas un 13 apakšnodaļas. Pirmā nodaļa ir veltīta personas socializēšanās sabiedrībā, kur tiek apskatīti jēdzieni “sabiedrība” un “socializācija”, skaidrots, kas ir socializācijas aģenti, ka arī tiek norādīts, kas ir iekļauts socializācijas saturā un sniegts ieskats socializācijas posmos. Otrā nodaļa ir veltīta bērna tiesībām augt pilnā ģimenē, kurā tiek ietverti normatīvie akti, kas regulē bērnu tiesības augt pilnā ģimenē un institūcijas, kas atbild par bērna tiesībām, kā arī tiek sniegtas definīcijas jēdzieniem “pilna ģimene” un “pilnvērtīga audzināšana”. Otrajā nodaļā tiek sniegts arī neliels ieskats plaši apspriestajam deinstitucionalizācijas projektam. Trešajā nodaļā ir ietverts empīrisks analītisks pētījums - socioloģiskās aptaujas (anketēšanas) analīze, kur tiek apkopotas un analizētas aptaujas rezultātā iegūtās atbildes.

Bakalaura darbam ir pievienoti divi pielikumi.

1. PERSONAS SOCIALIZĒŠANĀS SABIEDRĪBĀ

Pati personība kā sistēma eksistē un var eksistēt tikai mijiedarbībā ar lielāku sistēmu - sabiedrību.² Sabiedrība nav vienkārša indivīdu summa, bet gan kvalitatīvi organizēts kopums. Tas nozīmē tādu kvalitāšu kopumu, kas dod pamatu īpašai formai, pašorganizējošai sistēmai – sabiedrībai.³ Sabiedrība darbojas līdzīgi kā dzīvs organisms – tā aug, diferencējas un tās sastāvdaļas (indivīdi) ir savstarpēji atkarīgi viens no otra. Sabiedrība faktiski nosaka socializācijas un audzināšanas procesu mērķus, saturu, atkarībā no vajadzībām.⁴

Var teikt, ka jēdzieni “socializācija” un “audzināšana” ir savstarpēji saistīti, tie mijiedarbojas. Kad cilvēks attīstās, audzināšana un socializācija nosaka viņa personības psihisko saturu. Audzināšana ir jāsaprot kā audzinātāju (vecāku) vai cita sociāla institūta organizēta un mērķtiecīga, tieša vai pastarpināta iedarbība uz audzināmo ar speciāli organizētu paņēmieni vai metožu sistēmu. Brīdī, ka persona (bērns) atrodas ārpus šī audzināšanas procesa robežām, uz viņu iedarbojas pavisam cita un daudz plašāka faktoru sistēma, kura tiek saukta par socializāciju.⁵

Socializācijas jēdziens ir plašāks nekā jēdziens "audzināšana". Bez audzināšanas (kontrolētiem, organizētiem un plānveida) procesiem, socializācija ietver arī spontānus procesus, kas ietekmē personības veidošanos. Mūsdienās galvenie socializācijas aģenti, kas iesaista indivīdu sabiedrības dzīvē, māca tam izprast kultūru, izturēties pieklājīgi, apliecināt sevi un veikt dažādas sociālās lomas, ir - ģimene, valsts izveidotās institūcijas, masu saziņas līdzekļi u.c.. Ļoti nozīmīgs bērnu un jauniešu socializācijas institūts ir vienaudžu sabiedrība.⁶

1.1. Sabiedrības jēdziens

Sabiedrība ir cilvēku kopība, kurā indivīdi savstarpēji kontaktējas un kopīgiem spēkiem nodrošina savu eksistenci, radot materiālo un garīgo kultūru. Nav grūti pamanīt, ka parastā lietojumā terminam „sabiedrība” ir divas galvenās nozīmes (starp citām, tādām kā „sabiedrība”, „augstākās sabiedrības” nozīmē). Viena ir „sociālo apvienību” jeb mijiedarbību vispārinājums; otrajā nozīmē „sabiedrība” ir vienots veselums, kam ir robežas, kuras atdala to no citām

² S.Stašāne “Socializācija un tās nozīme cilvēka personības tapšanā” pieejams: <http://www.politeh.lv/elibrary/HTML/download.php?filename=SC07.0> [aplūkots 05.05.2017.]

³ Māra Vindere Dr.habil.psych., Dr.oec., profesore “Sociālo pārmaiņu psiholoģiskie aspekti personības socializācijas procesā”, pieejams: <http://www.socpsihologija.lv/lv/download/socialo-parmainu-psihologiskie-aspekti-personibas-socializācijas-procesa.html> [aplūkots 05.05.2017]

⁴S.Stašāne “Socializācija un tās nozīme cilvēka personības tapšanā” pieejams: <http://www.politeh.lv/elibrary/HTML/download.php?filename=SC07.0> [aplūkots 05.05.2017.]

⁵ Turpat

⁶ Turpat

apkārtējām sabiedrībām.⁷ Šī jēdziena nenoteiktība attiecībā uz šīm divām nozīmēm nav nemaz tik nelāga, kā varētu likties, jo sabiedrības kopumiem neapšaubāmi vienmēr ir skaidri iezīmētas robežas, lai gan tās parasti tiek saistītas ar noteiktām darbībām.

Pastāv daudz dažādu – šaurāku un plašāku – sociālo kopumu, kas veido sabiedrību. Var minēt gan valsti, gan tautu, nāciju, valsts savienību un daudz citas lielākas un mazākas sociālās organizācijas, kurās ietverto indivīdu starpā tiek dibinātas politiskas, ekonomiskas, reliģiskas, tiesiskas un cita veida attiecības.⁸

Jēdziens „sabiedrība” un tās saturs ir vēsturiski nosacīts. Tas nav atrodams tradicionālo kultūru valodās, jo ir abstrakts jeb citus jēdzienus (cilvēki, ciltis, dzimtas u.c.) apkopojošs. Sabiedrības jēdziena tagadējais saturs un zinātniskā definīcija secīgi ir veidojušies reformācijas gadsimtu laikā, humānisma ideju ietekmē, filozofu apgaismotāju un arī daudzu XIX un XX gadsimta filozofijas, jurisprudences un socioloģijas skolu ietekmē. Šis jēdziens ir attīstījies un transformējies paralēli nozīmīgām pārveidēm pašā sabiedrībā.⁹

Runājot par sociālajām sistēmām – visas sabiedrības ir sociālās sistēmas, un tajā pašā laikā tās veidojas, krustojoties daudzām sociālajām sistēmām. Attiecībā uz sabiedrību, šādas daudzpusējas sistēmas var būt gan pilnīgi „iekšējas”, gan arī šķērsot kā „iekšieni”, tā „ārieni”, veidojot dažādu iespējamo sakarību veidus, kas pastāv starp sabiedrības kopumiem un starpsabiedrības sistēmām. Starpsabiedrību sistēmas nav viengabalainas un parasti tajās ietilpst dažādu sabiedrību tipu attiecību formas.¹⁰

Tādējādi sabiedrības galu galā ir sociālās sistēmas, kas izceļas uz dažādu citu attiecību fona, kurās tās sakņojas. Tās izceļas tādēļ, ka noteikti strukturāli principi veido raksturīgu vispārēju „institūciju grupu” kopumu laikā un telpā. Šāda grupu veidošanās ir pirmā un galvenā sabiedrības identificēšanas pazīme, tomēr jāņem vērā arī citas pazīmes. Tās ir:

1. Starpība starp sociālo sistēmu un noteiktu darbības vietu vai teritoriju. Darbības vietai, kurā atrodas kāda sabiedrība, nav obligāti jābūt kādai konkrētai teritorijai.
2. Pastāv noteikti normatīvie elementi, kas nosaka likumīgas tiesības uz attiecīgo darbības vietu.
3. Vairākumam sabiedrības locekļu ir sava veida kopējas identitātes sajūta, vienalga, kā arī tā tiktu izteikta vai atklāta. Šādas sajūtas var izpausties gan praktiski, gan apziņā, un tās neparedz „vienprātību vērtību jautājumos”. Indivīds var apzināties,

⁷ E. Gidenss Sabiedrības veidošanās. Rīga: „AGB”, 1999, 179.lpp

⁸ S. Osipova Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 71. lpp

⁹ Turpat.

¹⁰ E. Gidenss Sabiedrības veidošanās. Rīga: „AGB”, 1999, 180.lpp

ka pieder pie kāda noteikta kolektīva, tajā pašā laikā neuzskatot šo situāciju nedz par labu, nedz pareizu.¹¹

Jāpiemin, ka sociologi atbildi uz dažnedažādākajiem jautājumiem, kā, piemēram, kādi faktori indivīdus apvieno sabiedrībā, kādi spēki viņiem liek sadarboties, kādēļ cilvēki, pēc iedzimtajām īpašībām būdami visai dažādi, uzvedas tik līdzīgi, kādēļ cilvēkiem tik lielā mērā vienādi dzīves uzskati – rīcības veids, attieksme pret lietām un parādībām, priekšstati par dzīves jēgu un citas svarīgas lietas, vispirms meklē kultūrā.

Kā zināms, kultūra katrai sabiedrībai ir atšķirīga. Jāuzsver, ka vārds kultūra šoreiz tiks lietot vienā no daudzajām nozīmēm, kādā to pazīstam, - tajā nozīmē, kurā to visbiežāk lieto socioloģijā. Un proti: sociologa skatījumā kultūra ir sabiedrībā vai šaurākā cilvēku lokā funkcionējoši izturēšanās stereotipu avoti, kas pastāvīgi attīstās un bez iedzimtības starpniecības pāriet no paaudzes uz paaudzi, - vispāratzīti ideāli, sociālās vērtības un normas (tikumiskie principi, likumi, noteikumi un citi sociālās rīcības un uzvedības standarti), jēdzieni, simbolika un valoda, ticējumi un atziņas par apkārtējo pasauli. Kultūra ir tā, kas vieno visus sabiedrības locekļus un liek viņiem sadarboties. Bet kultūras normatīvā daļa – sociālās normas un vērtības, sociālā kontrole - ir tā, kas tik vienādu dara indivīdu uzvedību un rīcību.¹²

1.2. Socializācija

Cilvēks kultūras vērtības apgūst socializācijas procesā. Socializācija ir process, kura gaitā indivīds iegūst vietu sociālajā sistēmā, apgūst tai atbilstošās sociāli nozīmīgas darbības un uzvedības veidus, vispārpieņemtos simbolus, no uzkrātajām atziņām veido savu pasaules uzskatu, kļūst par intelektuāli attīstītu personību.¹³

Pārmaiņas kultūrā, sabiedriskajās attiecībās, ekonomikā un cilvēka psihes kvalitātēs liek cilvēkam dzīvot nepārtrauktas socializācijas apstākļos, tāpēc arī socializācija ir process personas mūža garumā. Socializācijas mehānisms ietver identifikāciju, iespaidošanu, sociālo fascināciju, kompromisu imitāciju, pašnosodījumu.¹⁴ Socializācijas procesā persona apgūst sabiedrības kultūru, sociālās normas, to pieredzi, zināšanas, tradīcijas, vērtības, prasmi pilnvērtīgi dzīvot sabiedriskā vidē, vienlaikus attīstīt savas dotības, garīgo būtību, nodrošināt harmoniju starp individuālo un sociālo raksturu, izvirza mērķus. Tas liek pamatus personas identitātei. Identitātes būtība, tā ir piederības sajūta – cilvēks jūtas piederīgs, identificē sevi ar noteiktu sociālo grupu. Identitātes veidošana ir ilgs process, kas atkarīgs no vēsturiskiem apstākļiem un indivīda vēlmes saglabāt savu identitāti, jo tā ir sociālās orientācijas pamats, tā

¹¹ Anthony Giddens *Sociology*. Second edition. Cambridge CB2 1UR, UK, 1994, 53.page

¹² Zobena, A., *Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā*. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1996. 22.lpp

¹³ Rasma Garleja *Cilvēkpotenciāls sociālā vidē*. Rīga: Raka, 2006, 77. lpp

¹⁴ Turpat, 78. lpp

atbild uz jautājumu „kas es esmu?”. Cilvēks socializācijas procesā piedalās divās lomās: gan kā socializācijas objekts, gan kā subjekts, jo katrs no mums, katrs indivīds ietekmē apkārtējos.¹⁵

Attiecībā uz personības socializāciju tiek lietoti jēdzieni:

1. Sociālā adaptācija,
2. Sociālās vērtības,
3. Vērtību orientācija.

Sociālā adaptācija ir aktīva indivīda vai grupas piemērošanās noteiktiem sociāliem, materiāliem apstākļiem, normām, vērtībām.

Sociālās vērtības ir uzvedības kvalitāte, ko iegūst personība socializācijas procesā un kas darbojas kā indivīda uzvedību regulējošs faktors.

Vērtību orientācija (vērtību sistēma) – svarīgs personības vai grupas ideoloģijas pasaules uztveres komponents; nosaka personības vai grupas prioritātes vērtību izvēlē (labklājība, mīlestība, veselība, zināšanas, brīvība).¹⁶

1.2.1. Socializācijas saturs

Īsti nepastāv vienotas domas par to, kas ietilpst socializācijas saturā un kas tajā neietilpst. Autore prāt, jēdzienā “socializācijas saturs” ietilpst visas tās vērtības, kas mūs izveido par cilvēcīgām būtnēm, nosakot robežas mūsu uzvedībā, nosakot robežas tam, kas skaitās saprātīgi, pieklājīgi un tā, kā pieņemts sabiedrībā.

Autore socializācijas saturā ietvertu tādas vērtības kā: tikumība un likumpaklausība. Tā vien paskatoties, šķiet, ka ar divām vērtībām būtu krietni par maz, lai no tām izveidotu “socializācijas saturu”, taču, kā autore tālāk skaidros šo abu cilvēcisko vērtību definīcijas, taps skaidrs, kādēļ autore ir ietvērusi tieši tās.

1.2.1.1. Tikumība

Sabiedrībā tik bieži var dzirdēt vārdu „tikumība”, bet ne visiem šis jēdziens līdz galam ir skaidrs un ne visur, ļoti iespējams, tas tiek pielietots pareizi. Neskatoties uz to, ka šobrīd pastāv vairāki jēdziena “tikumība” skaidrojumi, tomēr nav vienas konkrētas definīcijas. Bieži vien tikumību apskata kā morāles un ētikas sinonīmu.¹⁷

Latviešu valodas vārdnīcā tikumība tiek definēta šādi: „*Tikumība ir sabiedrisko normu*

¹⁵ S. Osipova Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 102. lpp

¹⁶ Rasma Garleja Cilvēkpotenciāls sociālā vidē. Izdevniecība Raka, 2006, 80. lpp

¹⁷ “Kas ir tikumība?” Starptautiski sabiedriskās kustības “Par tikumību” mājaslapa. Pieejams: <https://tikumiba.net/tikumiba/>[aplūkots 17.03.2017]

un principu sistēma, kas regulē cilvēku attiecības un pienākumus citam pret citu un pret sabiedrību".¹⁸ Savukārt Eiropas Savienības Tiesas tiesnesis Egils Levits tikumību izskaidro šādi: "*Tikumības pamatā ir sabiedrības vairākuma priekšstati par to, kas ir labs (tikumīgs) un slikts (netikumīgs), turklāt tikumības saturam parasti ir metafizisks vai reliģisks pamatojums.*"¹⁹

Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 8.aprīļa Spriedumā lietā Nr. SKC-1219/2013, bija skaidrots, ka tikumības pamats ir taisnīgums.²⁰ Spriedumā bija rakstīts, ka tikai tikumības zināšanas un to pielietošana dzīvē, var ierobežot zvēriskumu un padarīt cilvēku par sabiedrisku būtni. Tikumi ir jāmācās visu mūžu, vingrinoties ētiskā domāšanā, godīgumā, taisnīgumā, patiesīgumā, veidojot uzvedības paradumus, iemācoties savaldīt savas kaislības un iegribas.²¹ Tas nozīmē, ka tikumības un taisnprātības apsvērumi vienmēr saistīti ar ētikas un morāles normām.²²

Ar tikumību ir līdzīgi kā ar cilvēka īpašībām un spējām. Cilvēks spējas, tāpat kā tikumu, var gan attīstīt un var neattīstīt. Personai ir nepieciešama vēlme būt tikumīgam un rīkoties pēc labākās pašapziņas.

Taču Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009. gada 6.oktobra Senāta rīcības sēdes lēmumā Lietā Nr. SKC – 1012 bija skaidrots, ka tikumi ir cilvēka īpašības, kas viņam piemīt kā indivīdam un izpaužas ne tikai darbā, bet uzvedībā vispār.²³

Latvijas Republikas Civillikuma 1415.panta komentāros teikts, ka jautājums par morāles (tikumības) normu un reliģisku kritēriju lietošanu tiesībās ir izraisījis plašas diskusijas. Morāles normas, ka zināms, nav kodificētas un dažādiem sabiedrības slāņiem par tām ir atsevišķi uzskati. Tiesībās jau ir ietverts tas morāles normu minimums, kuras pārkāpt valsts neļauj, tāpēc atsaukšanās uz morāles vai reliģijas normām ir pieļaujams tikai izņēmuma gadījumus – ja tās var pārliecinoši konstatēt.²⁴

Taču, visbeidzot, Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļas komentāros ir norādīts, ka sabiedrības tikumība kā leģitīms mērķis aptver sabiedrībā valdošās sociālās un ētiskās normas,

¹⁸ Latvian Oxford Living Dictionaries. Tikumība. Pieejams:

<https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/tikumiba> [aplūkots 17.03.2017]

¹⁹ "Kas ir tikumība?" Starptautiski sabiedriskās kustības "Par tikumību" mājaslapa. Pieejams:

<https://tikumiba.net/tikumiba/> [aplūkots 18.03.2017]

²⁰ LR AT Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 8.aprīļa SPRIEDUMS Lietā Nr. SKC-1219/2013. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/files/1219-sk-2013.doc> [aplūkots 02.05.2017]

²¹ Turpat.

²² Turpat.

²³ LR AT Senāta Civillietu departamenta 2009. gada 6.oktobra Senāta rīcības sēdes lēmumā Lietā Nr. SKC – 1012. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2009/1012-t%20ric%20sede.doc> [aplūkots 02.05.2017]

²⁴ Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Saistību tiesības, Otrais izdevums K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcija, Rīga: Mans īpašums, 2000.gads

par kurām pastāv konsenss²⁵, ka tās ir nepieciešamas sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai. Attiecīgās normas nav tiesību normas, bet gan uzvedības noteikumi, kas var mainīties laika gaitā un būt atšķirīgi dažādās vietās un kultūrās.

“Tikumība ir sabiedrības ievērojama vairākuma priekšstati par to, kas ir laba un pareiza cilvēku uzvedība un cilvēku savstarpējās attiecības. No šīs definīcijas izriet, ka tikumības jēdziens laika gaitā mainās. Uzvedība, kas pirms simts gadiem bija, šodien sabiedrības priekšstatu maiņas rezultātā lielā daļā sabiedrības ir akceptēta un nav pretrunā ar tikumības jēdzienu. Vienkāršs piemērs: mūsdienu peldkostīmi pirms simts gadiem noteikti būtu izsaukuši sašutumu sabiedrībā, policija šādu rīcību uzskatītu par netikumīgu. Cits piemērs: pirmslaulību attiecības 19. gadsimta bija liela problēma, bet šodien neregistrētas partnerattiecības lielākajā daļā sabiedrības netiek uzskatītas par īpaši netikumīgām. Šie piemēri skaidri parāda, kā mainījies tikumības jēdziens līdz ar sabiedrības attīstību. Atbildot uz jautājumu par to, kas tikumības jēdzienu interpretē, jāsaka, ka tā ir visa sabiedrība. Protams, var būt cilvēki, kuri uzskata, ka lietas, kas lielai daļai sabiedrības nav pieņemamas, ir akceptējamās, bet, ja tā ir neliela minoritāte, tas netiek ņemts vērā tikumības jēdzienā. Tātad tikumības jēdzienā svarīga ir lielākā sabiedrības daļa un tās uzskati.”²⁶

Tā kā tikumi ir jāmācās visu mūžu, tas ļoti labi sasaistās ar personas socializācijas procesu, kas notiek visu mūžu. Mēs pat varētu teikt tā – socializācijas ceļā mēs mācāmies tikumību. Jo socializējamies mēs visu savu dzīvi.

Kāpēc ir tik svarīgi būt tikumīgam? Atbilde ir ļoti vienkārša. Iedomāsimies divus cilvēkus ar vienādu zināšanu bagāžu, vienādi attīstītu intelektu un vienādu bagātības līmeni. Kur viņi izmantos savas vērtības: labiem vai ļauniem darbiem? Tikai tas no diviem, kurš ir tikumīgs, izlietos visu savu iekrāto labiem mērķiem. Jo augstāks viņa tikumības līmenis, jo augstākiem mērķiem viņš veltīs ne tikai savas bagātības, bet arī savu dzīvi.²⁷

Tikumība tiek piedēvēta kā īpašība personai, kura ir godīga, taisnīga, patiesa, ētiska, šo uzskaitījumu varētu turpināt, jo tikumību veido visas cilvēciskākās īpašības mūsos kopā. Un autore uzskata, ka visas šīs iepriekšminētās īpašības ir vienas no svarīgākajām īpašībām personā, uz ko tiecas sabiedrība, valsts kopā. Kā to nodrošināt? Tas jau tiek nodrošināts! Katram

²⁵ Konsenss – cēlies no latīņu “consensus” - vienošanās, vienprātība, vienbalsīgi pieņemts. Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?q=konsenss&s=0&g=1&r=1107> [aplūkots 18.05.2017]

²⁶ Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļas komentāri. Autoru kolektīvs prof. Dr.iur. Ringolda Baloža vadībā. Latvijas Vēstnesis, 2011.gads, 778.lpp

²⁷ “Kas ir tikumība?” Starptautiski sabiedriskās kustības “Par tikumību” mājaslapa. Pieejams: <https://tikumiba.net/tikumiba/> [aplūkots 18.03.2017]

bērnam tiek mācīts, kas ir labs, kas ir slikts. Ka melot nedrīkst! Ka vecāki cilvēki ir jāciena! Ka otram ir jāpalīdz. Ka mammai pretī runāt nedrīkst. Ka autobusā apsēsties ir jādod priekšroka vecākiem cilvēkiem. Katram bērnam tiek mācīts, ka darīt otram pāri ir slikti, ka tas, ja Tev kāds saka vai dara sliktu, tas nenozīmē, ka jāatdara ar sliktu. Katram bērnam tiek mācīts izvērtēt situācijas pirms uzsākt darīt kaut ko. Bērniem tiek mācīts vienkāršākais tikumības princips – ja gribi, lai dara labu Tev – jādara labs citiem. Un varbūt tas netiek pateikts skaidri un gaiši vārdos, bet darbos gan. Kaut vai – padalies ar saldumiem ar brāli, kad viņam būs, viņš atcerēsies un noteikti arī Tev iedos!

Sabiedrībā pastāv tikumības Zelta likums: Nedari otram to, ko tu negribētu, lai dara Tev!” Frānsiss Hačesons šo aspektu raksturo šādi: “Pēc iespējas lielāks labums pēc iespējas lielākam cilvēku skaitam.”²⁸ Apkopojot daudzus skaidrojumus, atrodam galvenos pieturpunktus, kas raksturo tikumības jēdzienu:

1. Tikumība ir ievērojama sabiedrības vairākuma noteikti un akceptēti tikumisko normu priekšstati.
2. Tikumības jēdziena izpratne sakņojas tautas kultūrā, dzīvesziņā un reliģijā.
3. Tikumības mēraukla ir vispārējs augstākais labums visai sabiedrībai kopumā, visai valstij, kas izriet no katra personīgās atbildības.

Latviešu dzīvesziņā tikums ir nerakstīts, bet godā turams morāles kodekss. “*Tikumus godā, lai tauta izdzīvotu, lai tauta dzīvotu, lai tauta uzplauktu un mirdzētu*”.²⁹

Izvērtējot dažādās tikumības definīcijas, dažādus rakstus par to, kā izpaužas tikumība, nenoliedzami, apkopojot visas tikumībai piedēvētās īpašības, nonākam pie situācijas, ka tikumību mēs noteikti varam piedēvēt likumpaklausībai. Varam sākt ar Latvijas Republikas Satversmes preambulu, kurā ir teikts: „*Uzticība Latvijai, latviešu valoda kā vienīgā valsts valoda, brīvība, vienlīdzība, solidaritāte, taisnīgums, godīgums, darba tikums un ģimene ir saliedētas sabiedrības pamats.*”³⁰ Likumos tik bieži tiek lietots vārds “tikumība”. Protams, tikumību mēs vērtējam kopā kā apkopojumu visam labajam, taču, autore uzskata, ka pietiek kaut ar vārdiem „taisnīgums, godīgums, vienlīdzība, solidaritāte”, lai mēs saprastu, ka tas ir tikums, par ko runā likums.

Neizpildāms uzdevums ir izstrādāt aizlieguma kritērijus, labāk ir attīstīt cilvēka sapratni par to, kas ir tikumi un kā tos var praktizēt.³¹

²⁸ “Kas ir tikumība?” Starptautiski sabiedriskās kustības “Par tikumību” mājaslapa. Pieejams: <https://tikumiba.net/tikumiba/> [aplūkots 18.03.2017]

²⁹ Brastiņu Ernests. Latviskās Latvijas labad, P-S. Zemnieka domas, 173. lpp

³⁰ Latvijas Republikas Satversmes Preambula, 19.06.2014. likuma redakcijā, stajas spēkā 22.07.2014, Latvijas Republikas Saeimas mājaslapa, pieejams: <http://www.saeima.lv/lv/likumdosana/satversme> [aplūkots 15.03.2017]

³¹ Asoc.Prof. M.Kiopes 2015.gada 3.decembra raksts “Tikumiskā audzināšana ir cilvēka morālā spēka attīstīšana”, pieejams: <http://asociacijagimene.lv/asoc-prof-m-kiope-tikumiska-audzinasa-ir-cilveka-morala-speka-attistisana/> [aplūkots 15.03.2017]

1.2.1.2. Likumpaklausība

Likumpaklausība – likumdevēja sapnis par tiesisku valsti. Šī bija pirmā doma, kas autorei ienāca prātā, izdzirdot savās domās vārdu „likumpaklausība”. Latvijas Republikas Satversmes 64. pants nosaka ka: “Likumdošanas tiesības pieder Saeimai, kā arī tautai šinī Satversmē paredzētā kārtībā un apmēros.” Šajā gadījumā ar vārdu „likumdevējs” autore gribētu uzsvērt nevis tik daudz kā Latvijas Republikas Saeimu, bet gan tieši Latvijas tauta, jo tieši mēs, tauta, ievēlam valdību, kas tālāk rīkojas mūsu interesēs. Likumpaklausīga persona ir tāda persona, kas ievēro likumu.³² Likumi ir izveidoti, lai tos ievērotu, lai mazinātu noziegumus un lai tendētu personu un pareizu, likumīgu rīcību. Likumdevējs pieņem likumus, attiecīgi personām nākas tos ievērot, un ja sabiedrība šos likumus ievēro, var sākt runāt par tiesisku valsti. Tiesiska valsts – taisnīga valsts.

Ar vispārējo tiesību principu palīdzību valsts tiek piemērota sabiedrības mērķiem. **Tiesiskās iekārtas mērķis** ir nodrošināt taisnīgumu sabiedrībā atbilstoši šīm vērtībām un vispārējiem tiesību principiem.³³

Cilvēka dabā ir pieļaut un labot savas kļūdas. Tiesiskās iekārtas uzdevums ir šīs cilvēciskās kļūdas novērst. Tāpēc pastāv neatkarīga tiesu vara. Tāpēc tiesību avotu hierarhijā negrozāma ir pamatnorma – demokrātiska un tiesiska Latvijas valsts. Tiesu vara ir taisnīgas sabiedrības mugurkauls. Tiesiskā valstī tiesa dod taisnību arī tad, ja likumdevējs kādu situāciju nav paredzējis.³⁴

Jebkura cilvēka visu aktivitāti nosaka viņa iedzimtās (dabiskās jeb instinktīvās) vajadzības, kā arī dzīves laikā iegūtās [pseido]vajadzības, proti – neīstenotas vajadzības izraisa psihisku un psihofizioloģisku nemieru vai pat trauksmi un liek cilvēkam pievērst uzmanību noteiktiem ārējās vides apstākļiem, pamudinot mijiedarboties ar tiem notiktā veidā.³⁵

Cilvēka sociālo uzvedību var iedalīt vairākos veidos. Uzvedības veidu raksturojums dod izpratni par cilvēka uzvedības attiecībām ar sabiedrībā pieņemtām normām. E.Zamanovska veikusi salīdzinošu uzvedības fenomenu analīzi, izdalot vairākus uzvedības pamatvariantus:

- 1) Normatīvā uzvedība, kas atbilst sociālajām normām, tā piemīt vairumam cilvēku. Tie ir cilvēki ar standarta uzvedību un tie labi adaptējas sociālajā vidē;
- 2) Marginālā uzvedība, kas atrodas uz atbilstība sociālajām normām galējības robežas, tā

³² LZA Terminoloģijas komisijas mājas lapa. Likumpaklausīga persona. Pieejama: <http://termini.lza.lv/term.php?term=likumpaklaus%C4%ABga%20persona&lang=LV> [aplūkots 27.03.2017]

³³ Tieslietu ministra Jāņa Bordāna uzruna – Augstākā tiesa. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Notikumas_konferences/BORDANS-1.doc [aplūkots 28.03.2017]

³⁴ Turpat.

³⁵ Ulda Miķelsona raksts “Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme”. Pieejams: http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf [aplūkots 20.04.2017.]

var paplašināt normu robežas, bet šī uzvedība rada spriedzi apkārtējos cilvēkos;

- 3) Nestandarta uzvedība, kas piemīt mazākumam, to raksturo tas, ka tā iziet ārpus sabiedrībā pieņemtajām normām, un tā var izpausties divās formās: 1.forma ir kreatīvā (radošā) uzvedībā, kas izpaužas kā jaunu ideju realizēšana, savdabīgs ģērbšanās stils, ekstrēmie sporta veidi u.t.t, bet tā var izsaukt apkārtējo pretestību, bet 2.forma ir devianta (ar novirzēm) uzvedība, kura ir neproduktīva, apkārtējie cilvēki to nepieņem, tā ir prettiesiska uzvedība, kuras rezultātā ir noticis, piemēram, likumpārkāpums.³⁶

Noziedzības sociāli psiholoģiskās teorijas ietvaros ir teikts, ka cilvēka uzvedību iespaido viņa tuvākā un tālākā sociālā vide. Arī pats cilvēks ietekmē šo vidi, to veidojot, cilvēks nepavisam nav pasīvs attieksmē pret to. Sociāli psiholoģiskās domāšanas centrā ir savstarpējā mijiedarbība (interakcija), personu savstarpējā ietekmēšanās, apkārtējo un pašas personas uzvedība. Interakcija ir tilts starp personu un sabiedrību.³⁷ Īpaši pusaudžu gados uzvedības deviācija attīstās strauji, jo to veicina pusaudžu emocionālitate, ātrā uzbudināmība, vēlme iepazīt sevi, pašnoteikšanās, pusaudži vēlas izveidot savu skatījumu uz notikumiem un parādībām.³⁸

Iepriekšminētajā sociāli psiholoģiskajā noziedzības izcelsmes teorijā centrālais jēdziens ir “socializācija”, kurtas tiek skaidrots šādi: “ socializācija ir indivīda adaptācija un iedzīvošanās sabiedrībā pieņemtajās uzvedības normās.” Atšķirībā no citiem cilvēkiem, likumpārkāpēji nevar pienācīgi apgūt pieņemtas normas kaut kādu traucējumu dēļ socializācijas procesā vai, nokļūdami kriminālā vidē, pieņem tās īpašās formas.³⁹

Par likumpārkāpēju var kļūt jebkurš cilvēks.⁴⁰ Autores prāt, ģimene kā socializācijas aģents, kaut vai gribot pašu labāko savam bērnam, mācīs tam un centīsies pēc labākās sirdsapziņas to audzināt pareizi – par likumpaklausīgu personu, taču ne vienmēr gala rezultāts var būt tāds, ko vecāki gaidījuši.

Piemēram, neīstenota sociālās atzinības vajadzība pamudina uz sociālo saskarsmi, kuras laikā tādā vai citādā veidā (šis veids, kā arī izvēlēta sociālā grupa un saskarsmes apstākļi atkarīgi no cilvēka dzīves pieredzes, iespējām un personības īpatnībām) cilvēks cenšas ieņemt noteiktu vietu sociālajā hierarhijā, kā arī noteiktā veidā attiecās pret citiem cilvēkiem, veidojot tāda vai citāda veida savstarpējās attiecības.⁴¹ Piemēram, alkohols, narkotikas, kaušanās pusaudzīm var

³⁶ Zinātniskais rakstu krājums “Dzīves jautājumi”, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”, Rīga, 2007. Ainas Vilciņas raksts “Pusaudžu delikventa uzvedība un tās korekcijas”, 375.lpp

³⁷ K. Ķipēna, A. Vilks “Kriminoloģija”. Nordik, 2004., 44.lpp.

³⁸ Zinātniskais rakstu krājums “Dzīves jautājumi”, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”, Rīga, 2007. Ainas Vilciņas raksts “Pusaudžu delikventa uzvedība un tās korekcijas”, 377.lpp

³⁹ K. Ķipēna, A. Vilks “Kriminoloģija”. Nordik, 2004., 44.lpp.

⁴⁰ Turpat.

⁴¹ Ulda Miķelsona raksts “Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme”. Pieejams:

http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf [aplūkots 20.04.2017.]

kompensēt aizvainojumus un aizliegumus, Kautiņi, klaiņošana un sīki likumpārkāpumi kļūst par paradumu, un sākas personības izmaiņas, kuras grupā attīstās ātrāk, jo pusaudzis demonstrē sevi, sekojot grupas prasībām.⁴² Citu vajadzību īstenošana arī līdztekus izpaužas cilvēka aktivitātē, kas viss kopumā rada cilvēka socializācijas pamatu un sarežģītu cilvēku savstarpējās saskarsmes un attiecību pasauli.⁴³

Sociālie darbinieki un ģimeņu terapeiti prakses rezultātā ir nonākuši pie ļoti svarīgas atziņas: darbā ar ģimenēm un bērniem *“nevar būt uz bērnu centrēta pieeja un uz ģimeni centrēta pieeja. Bērniem ir vajadzīga ģimene un ģimenei ir jābūt atbildīgai par saviem bērniem”*, veicot delikventu pusaudžu korekciju, ir jāizglīto ģimene, jāpalīdz tai materiāli, ja tas ir nepieciešams, daudzas ģimenes ir jāatveseļo, jo delikventu pusaudžu korekcijas darbam nebūs rezultātu, ja vienlaikus nesakārtos vidi, kurā pusaudzis dzīvo. Un pusaudžu deviantai uzvedībai pamats var būt uzmanības un mīlestības deficīts, nereti ietverot vilšanos pieaugušajos cilvēkos, neticīgs tam, ka kāds var būt ar patiesi labvēlīgu attieksmi.⁴⁴ Šī ļoti svarīgā atziņa norāda uz to, ka ģimene kā tāda, un darba ietvaros autore atzīmēs, ka īpaši pilna ģimene, tā ir vide! Tā ir vide, kurā bērns atrodas visu laiku – ikdienā, ar to bērnam ir lielākā saskarsme un ģimene veido bērna vidi un tā spēj bērnu ietekmēt gan pozitīvā, gan negatīvā veidā. Ģimenei: īpaši kā ģimeniskai videi, ir ļoti liela nozīme bērna socializācijas procesā.

Starp daudzajām cilvēku saskarsmes izpausmēm sastopamas gan apkārtējiem cilvēkiem labvēlīgas, gan nelabvēlīgas, tāpēc kopš valsts izveidošanās laikiem cilvēki tiesību normās definē cilvēku noteiktas darbības, kā arī tajās iesaistīto personu tiesības, pienākumus un atbildību, lai regulētu cilvēku savstarpējo saskarsmi iespējami efektīvā un labvēlīgā veidā.⁴⁵

Tomēr autore vēlētos uzsvērt, ka cilvēku aktivitāti galvenokārt nosaka viņu vajadzības, nevis viņu attieksme pret tiesību normatīvo reglamentāciju.

Daudzi cilvēki gan noteikti cenšas noteiktās situācijās apzināti mainīt vai vismaz ierobežot savas darbības atbilstoši tiesiskajiem regulējumiem, tomēr šāda ietekme varētu būt sekundāra, jo cilvēki tā rīkojas tādēļ, lai ar likumpaklausīgu uzvedību īstenotu citas savas vajadzības, piemēram, vajadzību pēc sociālās piederības, ja viņi vēlētos būt piederīgi „inteligēto cilvēku grupai”.

Galū galā, autore īsumā gribētu sniegt sevis izvirzītu definīciju, ka likumpaklausība ir spēja vispirms apzināties savas rīcības sekas, tādējādi, ja tās ir negatīvas un pretējas likumībai

⁴² Zinātniskais rakstu krājums “Dzīves jautājumi”, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”, Rīga, 2007. Ainas Vilciņas raksts “Pusaudžu delikventa uzvedība un tās korekcijas”, 377.lpp

⁴³ Ulda Miķelsona raksts “Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme”. Pieejams: http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf [aplūkots 20.04.2017.]

⁴⁴ Zinātniskais rakstu krājums “Dzīves jautājumi”, Sociālā darba un sociālās pedagoģijas augstskola “Attīstība”, Rīga, 2007. Ainas Vilciņas raksts “Pusaudžu delikventa uzvedība un tās korekcijas”, 379.lpp

⁴⁵ Turpat.

un tiesiskumam, novērst savu rīcību, pirms iestājušās sekas. Tas nozīmē, darīt visu, lai persona pati nenonāktu līdz likumpārkāpumam. Tas sākas ar tiesību un pienākumu zināšanu, turpinās ar savas rīcības seku apzināšanos un beidzas ar savas rīcības vadīšanu atbilstoši likuma priekšrakstiem. Un, ja arī persona ir veikusi likumpārkāpumu, tad pie likumpaklausības to varētu piedēvēt tad, ja persona par savu izdarījumu spēj uzņemties atbildību nevis slēpt visus pierādījumus un izvairīties no atbildības.

1.2.2. Socializācijas posmi

Socializēšanās teorijas ir daudz, tomēr tās viena otru neizslēdz, bet turpina un padziļina apskatāmo tēmu. Savstarpēji teorijas atšķir tikai tas, kādus faktorus tās akcentē. Socializāciju var apskatīt pēc vairākiem kritērijiem:

1. pēc cilvēka dzīves attīstības posmiem;
2. pēc viņa socializētājiem;
3. pēc socializācijas paņēmieniem.⁴⁶

Starptautiskajiem pētniekiem nevalda vienota izpratne par socializēšanās posmiem. M. Katarovs savā grāmatā "Socioloģija" raksta, ka marksisti uzsverot, ka galvenais cilvēka socializētājs ir darbs, no kā izriet, ka socializāciju var iedalīt trīs periodos: pirms darbaspējas, darbaspējas (strādāšanas) un pēc darbaspējas vecuma posmā, jeb pensijā. Tomēr šī periodizācija neņem vērā socializācijas pirmā posma īpatnības, kā arī neņem vērā jau pieauguša cilvēka socializēšanās iespējas.⁴⁷

Nevisai atšķirīgu sadalījumu piedāvā arī socioloģe G. M. Andrejeva, tomēr pirmo posmu apskatot sīkāk un to iedalot: 1) agrīnajā socializācijas posmā, kas aptver laiku no cilvēka dzimšanas līdz skolai, 2) mācību stadija, ietver visu jaunības stadiju.⁴⁸

Tomēr lielākoties pētnieki socializāciju iedala divos posmos: pirmatnējā socializācija (no dzimšanas līdz nobriešanai par pilnvērtīgu sabiedrības locekli) un otrreizējā socializācija (kad veidojas nobriedušas personas pārveidošanās). Jāatzīmē tas, ka indivīda socializāciju ietekmē vide un socializācijas aģenti, kuru ietekme dažādos laikos, kultūrās un tradīcijās var būt ļoti atšķirīga. Mūsdienās moderno valstu īpatnība – nobriešanas posms var izstiepties un pat ilgt visu mūžu. To ietekmē sociāli kulturālās procesu izmaiņas: demogrāfiskās izmaiņas, standartu mācību ilgumam, attieksme pret ģimenes institūciju, u.c. Tādu specifisku kultūras iezīmju ietekmē veidojas tā saucamā "priekšlaicīgā" un "novēlotā" socializācija.⁴⁹

⁴⁶ Socializācijas ABC. Pieejams: <http://www.coe.lv/socializacijas-abc/> [aplūkots 17.05.2017.]

⁴⁷ Катаров.М.С. Социология, Москва:ЗАО "Аспектпресс" 2003, стр.460, 101.

⁴⁸ Андреева - Андреева Г.М. Социальная психология. Москва: ЗАО "Аспектпресс" 1994, стр. 375, 282.

⁴⁹ Socializācijas ABC. Pieejams: <http://www.coe.lv/socializacijas-abc/> [aplūkots 17.05.2017.]

Apskatot katru no posmiem sīkāk, jāskā ar cilvēka piedzimšanu. Pirmatnējā socializēšanā svarīgākais ir bērnam attīstīt apziņu, domāšanas veidu, uztveri un valodu. Par šī posma nozīmīgumu uz cilvēka socializēšanos raksta vairāki autori, viens no pirmajiem ir Z.Freids, kurš raksta par vecāku ietekmi uz bērna turpmāko dzīvi. Šajā etapā svarīga ir vecāku iepazīšana.⁵⁰

Nākošais svarīgais etaps ir valodas apguve, kas palīdzēs formulēt domas un sapratnes. No šī brīža cilvēks pats iesaistās socializācijā, jo tam kļūst skaidra apkārtējo lietu jēga un nozīme. Valoda ļauj iekļauties cilvēku kultūras pasaulē, ļauj saprast iepriekšējo paaudžu pieredzi un zināšanas.⁵¹

Lielu ieguldījumu pirmatnējās socializācijas pētniecības attīstībā devuši ASV zinātnieki Čārlzs Hortons Kūlijs un Džordžs Herbarts Mīds. Č.H. Kūlijs radīja “atspoguļotā Es” teoriju, kur cilvēka izpratne par sevi (viņa pašapziņa) veidojas, “iztulkojot” pašam savus novērojumus par citu domām attiecībā uz viņu.⁵² Savukārt Dž.H.Mīds savā teorijā apgalvo, ka īpaša nozīme normatīvo kultūras elementu apgūvē ir lomas uzvedības apguvei un atbilstošo prasību izpildei. Bērni attēlojot “nozīmīgos citus” iemācās atbilstošās lomas uzvedību.⁵³

Nonākot līdz otrreizējam socializācijas posmam, jāatgādina, kad šajā posmā indivīds jau ir “sociāli- nobriedis”- patstāvīgi, autonomi spēj pieņemt lēmumus, noformulējis savu personību. Tomēr tas tiek pakļauts izmaiņām, kas ietekmē tā socializāciju, piemēram, nonākot tādās institūcijās, kur indivīda pieņemtās vērtības nomaina citas (armija). Ir autori, kas šo posmu nevēlas saistīt ar socializāciju un uzskata, ka tas drīzāk attiecas uz sociālo adaptāciju – kura apskata spēju pielāgoties.⁵⁴

1.2.3. Socializācijas aģenti

Socializācijas aģenti, tie ir sociālie institūti, kas indivīdam sniedz izpratni par sabiedrību, tās kultūru un organizāciju. Socializācijas aģenti ir mums visapkārt, ar tiem mēs saskaramies ik dienu, ik minūti, ar tiem mēs dzīvojam kopā. Sabiedrība kopumā subjektu ietekmē pastiprināti, ar socializācijas institūcijām. Par socializācijas aģentiem pārsvarā tiek uzskatīta ģimene, institūcijas- to skaitā- uzņēmumi, skolas, universitātes, baznīcas, plašsaziņas līdzekļi, militārās institūcijas, un sabiedrība kopumā – ekonomiskā, saimnieciskā, sociālā politiskā un kultūras struktūra.⁵⁵ Jāuzsver, ka domas dalās par to, kuri no šiem socializācijas

⁵⁰ Socializācijas ABC. Pieejams: <http://www.coe.lv/socializacijas-abc/> [aplūkots 17.05.2017.]

⁵¹ Turpat.

⁵² Zobena, A., Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1996. 26.lpp.

⁵³ Катаров.М.С. Социология, Москва:ЗАО "Аспектпресс" 2003., стр.460, 102.

⁵⁴ Катаров.М.С. Социология, Москва:ЗАО "Аспектпресс" 2003., стр.460, 102.

⁵⁵ Rasma Garleja. Cilvēkpotenciāls sociālā vidē. Rīga: Raka, 2006, 79. lpp

aģentiem indivīdu ietekmē visvairāk, turklāt tas viss ir atkarīgs no indivīda dzīves apstākļiem un citiem aspektiem.

1.2.3.1. Ģimene

Ģimenei kā socializācijas aģentam ir ļoti liela nozīme. Pēc autores domām, ģimene, bērnam piedzimstot, ir pirmais un svarīgākais socializācijas aģents. Ģimene ir bērna pirmā sadarbības pieredze, kas visbūtiskāk ietekmē bērna attīstību. Jo bērniņš, pirmo reizi ierodoties pasaulē, nonāk mātes rokās un ģimenes apgādībā.⁵⁶ Tas ir pirmais, ko bērns sajūt, saredz, kas, autores prāt, ir ļoti nozīmīgi. Esot ar vecākiem, bērns iemācās visiem tik ļoti pieņemtās pašsaprotamās lietas: ēst, runāt, staigāt, vecāki māca bērnam kļūt apzinīgam, māca, kas ir labs, kas ir slikts. Bērns ņem ļoti lielu priekšzīmi no vecākiem, jo bērns vecākus uzskata, tā teikt, par autoritāti, jo tas ir pieradis pie tā – kā vecāks teiks, tā ir un tā tam būs būt! Ja ģimenē ir kāds vecāks brālis vai māsa, arī no tā tiek ņemts piemērs visdažādākajās dzīves situācijās, jo kamēr bērns ir mazs, ar ģimeni tas ir kopā lielāko daļu laika, kuru tas izmanto pasaules iepazīšanai.⁵⁷

Autores prāt, tieši vecākiem un ģimenei kopumā bērns būtu jā māca iepazīt jaunas lietas, bērns būtu jā mudina apmeklēt dažādus kultūras un cita veida pasākumus, dažādas aktivitātes, kurās bērns iepazīstas ar jaunām lietām, jauniem cilvēkiem, tādā veidā socializējoties. Autore piekrīt uzskatam, ka bērns jau mazs būdams ir jāņem līdzi uz dažāda veida pasākumiem un citām aktivitātēm, ka ar bērnu ir jārunā ļoti daudz pat tad, ka bērniņš ne saprot vecākus, ne spēj tiem atbildēt. Kad bērns vel ir mazs, vecāks spēj kontrolēt bērna uzvedību sabiedrībā, mācot, kā drīkst uzvesties, bet, ja vecāks to nav darījis bērna mazotnes laikā, tas vairs nekad nespēs izsekot līdzi bērna gaitām un uzvedībai, kad tas būs paaudzies un izies sabiedrībā, apmeklēs pasākumus viens pats, kuros nekad nebūs bijis un nezinās par uzvedības normām. Bērns ir jāaudzina.

Ģimenei ir dotas visas iespējas bērnu izaudzinaāt tā, kā sabiedrībā pieņemts – atbildīgu, saprātīgu, ar labām manierēm.

Uz ģimeni, kā socializācijas aģentu, attiecas abas, socializācijai tik svarīgās funkcijas: audzināšana un izglītošana.

⁵⁶ Zobena, A., Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1996. 104.lpp.

⁵⁷ Anthony Giddens Socialogy. Second edition. Cambridge CB2 1UR, UK, 1994, 76.page

1.2.3.2. Valsts izveidotās institūcijas

Pie institūcijām ietilpst uzņēmumi, skolas, universitātes, militārās institūcijas, baznīcas, plašsaziņas līdzekļi u.c.

Kad bērns jau ir paaudzies līdz attiecīgajam vecumam, vecāki to laiž iet bērnudārzā. Tiesa, bērni bērnudārzu sāk apmeklēt dažādos vecumos, cits jau bērnudārzā tiek laists 2 gadu vecumā, cits tikai 4 vai 5 gadu vecumā. Iespējams, ka tas arī ietekmē bērna socializāciju. Cits jau 2 gadu vecumā sāk komunicēt ar citiem sava vecuma bērniem, cits tajā laikā atrodas kopā vel ikdienā ar saviem vecākiem, taču nekur nav pierādīts, ka bērns, vēlāk apmeklējot bērnu dārzu, ir mazāk komunicēt spējošs nekā tāds, kurš jau no, piemēram, 2 gadu vecuma to sācis apmeklēt, jo, ja vecāki nemitīgi ar bērnu runājas, stāsta tam par visdažādākajām lietām, ņem līdzī sabiedrībā, bērns arī ir pieradis pie cilvēkiem un ir komunikabls.

Bērnudārzā bērns ikdienā sāk uzturēties lielākā cilvēku lokā, vēl vairāk sāk apzināties sevi, savas prasmes un spējas, tam tiek iemācītas līdz šim vel nezināmas lietas, tas iepazīstas ar sev līdzīgajiem un bērnā sāk parādīties jaunas, līdz šim nebijušas intereses. Kad bērns vel iet bērnudārzā, vecākam vel ir iespēja bērnu izmācīt un mainīt tā rīcību. Taču autore uzskata, ka bērniņam, līdz bērnu dārza apmeklēšanai, jau vajadzētu būt priekšstatam par to, kas ir labs un kas ir slikts. Šajā gadījumā viss ir atkarīgs no tā, vai vecāks bērnu ir pilnvērtīgi audzinājis – bijis līdzās tam dažādās situācijās, mācot par uzvedību, palīdzot un ļaujot pieņemt tam dažādas izvēles, vērtējot tās. Jo bērnudārzā bērnam ir vairāk cilvēku, no kā ņemt piemēru viņa rīcībā, kur sākas tas, ka bērns pats sāks vērtēt citu uzvedību, no kā var iespaidoties pats, jo cilvēks vispārībā, īpaši mazs bērns, visu laiku nemitīgi mācās un iepazīst visu.

Kad bērns sāk apmeklēt skolu, bērnam pavēršas vel lielākas iespējas. Nu arī tam ikdienā visapkārt ir vecākie skolas biedri, dažādi skolotāji, no kā tam ir iespēja mācīties. Autore uzskata, ka tomēr visam pamatā stāv tas, ko mācījusi ģimene. Skola ir cieši saistīta ar izglītības procesu. Izglītības process ir mērķtiecīgi organizēts process, kurā līdz ar zināšanu, prasmju, attieksmju apguvi mācību un audzināšanas darbību vienotībā veidojas cilvēka personība. Socializācija aptver visus kultūras, apmācības un audzināšanas procesus, ar kuru palīdzību cilvēks iegūst sociālu dabu un spēju piedalīties sabiedrības dzīvē. Izglītības mērķis mūsdienās ir dot skolēnam iespējas attīstīt savas potenciālās dotības, sagatavot viņu dzīvei un darbam sabiedrībā, izkopt jaunajos cilvēkos tādas īpašības un prasmes, lai viņi paši varētu aktīvi piedalīties šīs sabiedrības veidošanā.⁵⁸

Skolā bērns sāk izvēlēties, kam līdzināties, sāk ar vien vairāk izvērtēt cita darbības. Ja kāds izdara to, par ko mazotnē bērnu sarāja, ka tā nedrīkst, ka tas ir ļoti slikti un ka tā parasti

⁵⁸ Anthony Giddens *Sociology*. Second edition. Cambridge CB2 1UR, UK, 1994, 78.page

cilvēki nedara, bērns izvērtē, ka tā labāk nedarīt. Jāpiebilst, ka, protams, ne vienmēr tā notiek. Mācoties skolā, bērnam ir dažādas iespējas gūt panākumus, iesaistīties dažādos skolas rīkotos pasākumos un ārpusskolas aktivitātēs. Arī šajā bērna dzīves posmā bērnam ir ļoti nepieciešams ģimenes mudinājums un, galvenokārt, ģimenes atbalsts, jo, nenoliegsim, ka līdzcilvēku atbalsts, īpaši skolas vecumā, ir ļoti nepieciešams.

Autore piekrīt uzskatam, ka sākumskolas vecumā ir ļoti labi bērnu sūtīt uz kādu ārpusskolas nodarbību vai skolas pulciņu, piemēram, uz kādiem sporta treniņiem – vieglatlētiķu, basketbolu vai futbolu vai uz kādiem dziedāšanas pulciņiem vai mūzikas skolu, kur bērns attīsta sevi un socializējas vēl vairāk. Treniņos vai cita veida nodarbībās bērns sastop citus jauniešus ar tādām pašām interesēm, saprotot, ka tiem ir kopīgs, kas ir tuvs abiem, tādā veidā iegūstot draugus. Un draugu iegūšana ir ļoti svarīga bērna socializācijas procesa laikā. No tā atkarīgs ir tas, kāds bērns veidojas, neesot klāt vecākiem. Ja tas apmeklē nodarbības kopā ar bērniem, kam ir tādas pašas intereses, bērns socializēsies tādos apstākļos, nevis skraidot pa pilsētu ar citiem vienaudžiem, kam prātā sastrādāt muļķības un, ļoti iespējams, rīkoties pretēji likumam, jo nav kā lietderīgi aizpildīt savu laiku.

Arī skolotāju uzslavējumus bērns ļoti novērtē un tas dod tādu kā motivāciju, jo, uzsākot skolas gaitas, skolotājs, līdzīgi kā ģimene – vecāki – kļūst bērnam kā autoritāte, jo bērns, būdams mazs, cenšas uzņemt visa veida informāciju, ko tam dod, turklāt skolotājs ir kā „informācijas nesējs” bērna izpratnē.

Jau pamatskolas, vidusskolas vecumā bērns ir izvēlējis ceļu, pa kuru doties. Tas jau kļūst atbildīgs par savu rīcību, tas saprot, kas ir labi, kas ir slikti.

Taču S. Omārova savā grāmatā „Cilvēks dzīvo grupā” raksta:

„Skola vairāk nekā ģimene uzsver to vērtību un normu, uzvedības etalonu un spēju nozīmi, kas būs vajadzīga darba vietā, tādu kā augsts intelekts, izdarīgums, punktualitāte, paškontrolē, spēja sadarboties un sacensties, erudīcija utt. Skola izteiktāk un savā ziņā pilnīgāk gatavo indivīdus pieaugušo dzīvei, stimulējot viņu sociālo un profesionālo pašnoteikšanos.”⁵⁹

Autore, izvērtējot S.Omārovas teikto, varētu piebilst, ka šajā gadījumā tika likts uzsvars uz to, ka skolai ir vairāk kā izglītošanas funkcija, jo skolā tiek iegūtas zināšanas, kas bērnu veidos tālāk, nākotnē, kā kādas profesijas pārstāvi, taču nevar noliegt, ka skolai ir arī audzināšanas funkcija, jo tomēr skolā pastāv uzvedības normas, kuras skolēniem ir jāievēro.

Vēl runājot par jaunatnes izglītošanu, pastāv tāda kustība “Jaunsardze”, kura ir izveidota, lai ikvienam skolas vecuma audzēknim, sākot no 10 gadu vecuma, būtu iespēja pilnveidot sevi,

⁵⁹Silva Omārova. Cilvēks dzīvo grupā .Pieejams: <http://gramataselektroniski.blogspot.com/2010/07/cilveks-dzivo-grupa-silva-omarova.html> [aplūkots 28.03.2017]

iegūstot jaunas zināšanas, kuras papildina skolas mācību programmu, autores prāt, tas ir ļoti labs brīvā laika pavadīšanas veids.⁶⁰ Jaunsardze ir Aizsardzības ministrijas organizēta un vadīta jauniešu interešu izglītības forma, kuras mērķis ir jaunatnes izglītošana valsts aizsardzības jomā, patriotisma, pilsoniskās apziņas, biedriskuma, drošsirdības, fizisko spēju un disciplīnas sekmēšanā. Vienlaikus Jaunsardzes uzdevums ir ieinteresēt jauniešus par militāro dienestu, tādējādi paplašinot motivēta profesionālā dienesta personālsastāva atlases iespējas.⁶¹

Mūsdienās bērni ļoti daudz izmanto plašsaziņas līdzekļus, nevar noliegt, ka tie kļuvuši par neatņemamu dzīves sastāvdaļu. Jau skolas laikā bērnam tiek mācīts, kā rīkoties ar datoru ikdienas vajadzībām. Skolā mājasdarbi jau tiek pieprasīti iesniegt datorrakstā. Palēnam indivīdu sāk interesēt ne tikai tas, ko māca, bet tam rodas arī citas intereses. Dažādi izklaides portāli, dažādi saziņas portāli, visur internetā tiek publicēti dažādi raksti, video, bildes, reklāmas, kuras ir pieejamas tikpat kā visiem, jo bērni kļūst ar vien apķērīgāki tehnoloģiju lietošanā. Indivīds ļoti daudz ietekmējas no sociālās interneta vides. Kā zināms, interneta vidē ļoti daudz tiek ievietoti dažāda rakstura video, bildes, kuras var radīt interesi bērnam kaut ko izmēģināt pašam, jo lielākoties nekur nav uzsvērtas un parādītas sekas, kas radušās kādā viedo ietvertās rīcības dēļ. Ja video tiek attēlota kāda nelikumīga darbība, piemēram, kā jaunieši apzog veikalus, kā izsit ēkām stiklus, kā dara pāri dzīvniekiem..., un esot vel attiecīgajā vecumā, kad neizdomājas par sekām, bērnam, atrodoties draugu bariņā, tas var likties kaut kas nebijis un var gribēties pamēģināt to izdarīt.

Autore vēlas pieminēt, ka pastāv vēl citi socializācijas aģenti, ne tikai ģimene un valsts izveidotās institūcijas, taču autores prāt, šie aģenti ir nozīmīgākie personas socializēšanās procesā.

⁶⁰ Informatīvais ziņojums „Par Jaunsardzes attīstību 2015. –2024. gadā” Pieejams: http://www.jic.gov.lv/~media/RJC/Normative_akti/Jaunsardzes%20attistibas%20plans%202015-2024.gadam_no%20Jura.ashx [aplūkots 28.03.2017]

⁶¹ Nacionālo bruņoto spēku mājas lapa. Jaunatnes izglītošana. Pieejama: http://www.mil.lv/lv/Par_mums/Sadarbiba/Jaunatnes_izglitosana.aspx [aplūkots 28.03.2017]

2. BĒRNA TIESĪBAS AUGT PILNĀ ĢIMENĒ

Pievienojoties un ratificējot ANO Konvenciju par bērna tiesībām, Latvijas valsts uzņēmās nodrošināt ne tikai visas konvencijā noteiktās bērna tiesības, bet arī izveidot efektīvus nacionālos tiesību aizsardzības mehānismus (administratīvos, tiesu u.c.), kurus izmantojot, tiek nodrošināta bērnu tiesību aizsardzība.⁶²

Cilvēktiesības tiek iedalītas pilsoniskajās, politiskajās, sociālajās, ekonomiskajās un kultūras tiesībās. Tomēr vienlaikus cilvēktiesību sistēmā tiek noteiktas arī dažādas mazaizsargātas personu grupas, kurām, ņemot vērā viņu statusu, ir nepieciešama īpaša valsts aizsardzība un atbalsts.⁶³

Bērnu tiesību izdalīšana atsevišķā grupā pamatota galvenokārt ar to, ka no vienas puses bērniem atbilstoši valstu tiesiskajam regulējumam nav visu tiesību, kas piemīt pilngadīgajiem, bet no otras puses, bērniem ir arī savas specifiskās tiesības, kas saistītas ar viņu vecumu, stāvokli ģimenē un citām īpašībām.⁶⁴

Bērnu tiesības ir pamattiesību un pamatbrīvību kopums, kuram ir jābūt nodrošinātam katram bērnam bez jebkādiem izņēmumiem un neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem ar bērnu vai viņa ģimeni saistītiem apstākļiem.⁶⁵ Bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.⁶⁶

Pie nacionālajiem tiesību aktiem, ar kuriem tiek nodrošināta bērnu tiesību aizsardzība, pieder Latvijas Republikas Satversme, Bērnu tiesību aizsardzības likums, Latvijas Republikas Civillikums, konkrētāk Civillikuma pirmā daļa – ģimenes tiesības, Civilprocesa likums, Bāriņtiesas likums, Valsts sociālo pabalstu likums.

Pie starptautiskajiem tiesību aktiem, attiecībā uz bērnu tiesībām, pieder Bērnu tiesību konvencija, ANO Vispārējā Cilvēktiesību deklarācija, Bērnu tiesību deklarācija, ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām.

Jau apskatot Latvijas Republikas Satversmi, kurā noteikts, ka: ” *Valsts aizsargā un atbalsta laulību — savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts*

⁶² Latvijas Republikas Tiesībsargs. Bērna tiesību aizsardzības mehānismi. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/aizsardzibas-mehanismi> [aplūkots 14.05.2017]

⁶³ Latvijas Republikas Tiesībsargs. Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/bernu-tiesibas> [aplūkots 14.05.2017]

⁶⁴ Turpat.

⁶⁵ Turpat.

⁶⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 3.panta 1.daļa. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 05.05.2017.]

īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības”, norāda, ka laulība, ģimene, vecāku un bērnu tiesības, tā ir vērtība.⁶⁷

Bērnu tiesību definīcija izriet no pamatidejām, kuras nosaka Vispārējā cilvēktiesību deklarācija.⁶⁸ Deklarācijas atsevišķā pantā, kas veltīts bērniem, ir noteikts, ka „*mātēm un bērniem ir tiesības uz īpašu aizsardzību un palīdzību*”.⁶⁹, atzīstot bērnu vienlīdzīgās tiesības uz visām brīvībām, kas pasludinātas deklarācijā, starptautiskā kopiena atzīst papildus palīdzības un atbalsta nepieciešamību bērniem.⁷⁰

Kā arī deklarācijā minēts, ka “*Ģimene ir dabiska sabiedrības pamatšūniņa, un tai ir tiesības uz sabiedrības un valsts aizsardzību*”.⁷¹

Harmoniskai personības attīstībai nepieciešamas, lai bērns dzīvo un aug mīlestības, labuma un laimes atmosfērā, ģimenes vidē, tuvu un mīlošu cilvēku vidū. Pieaugušo uzdevums ir palīdzēt bērnam sagatavoties patstāvīgai dzīvei, kļūt par pilntiesīgu sabiedrības locekli, kā arī radīt bērna fiziskai un garīgai attīstībai piemērotus dzīves apstākļus.⁷²

Autore uzskata, ka katram bērnam ir tiesības augt pilnā un mīlošā ģimenē jau no piedzimšanas brīža. Autores prāt, tas ir viens no galvenajiem nosacījumiem, lai bērns justos laimīgs un tam būtu pilnvērtības un piederības sajūta.

Jau apskatot Bērnu tiesību deklarāciju, tās 6.princips izteikts šādi: “*Bērna personības pilnīgai un harmoniskai attīstībai nepieciešama mīlestība un izpratne, ja iespējams, bērnam jāaug savā vecāku aizgādībā un aizbildībā un, katrā gadījumā, mīlestības, kā arī morālas un materiālas nodrošinātības gaisnotē; mazgadīgs bērns nav atšķirams no savas mātes, izņemot gadījumus, kad uz to spiež sevišķi apstākļi. Sabiedrības un publiskās varas orgānu pienākumam ir jābūt gādāt par bērniem, kuriem nav ģimenes, kā arī par bērniem, kuriem nav pietiekamu iztikas līdzekļu, daudzbērnu ģimenēm bērnu uzturēšanai vēlams piešķirt valsts vai cita veida pabalstus.*”⁷³

ANO Starptautiskajā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, tiek uzsvērts, ka jānodrošina iespējami plašāka aizsardzība un palīdzība ģimenei, kas ir dabiska

⁶⁷ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1992.gada 7.novembris, Nr. 43. Pieejam: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots 19.05.2017]

⁶⁸ Latvijas Republikas Tiesībsargs. Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/bernu-tiesibas> [aplūkots 14.05.2017]

⁶⁹ ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 25.panta 2.daļa. 1948. gada 10. decembris. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [aplūkots 14.05.2017]

⁷⁰ Latvijas Republikas Tiesībsargs. Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/bernu-tiesibas> [aplūkots 14.05.2017]

⁷¹ ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācijas 16.panta 3.daļa. 1948. gada 10. decembris. Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [aplūkots 14.05.2017]

⁷² Latvijas Republikas Tiesībsargs. Bērnu tiesības. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/bernu-tiesibas> [aplūkots 14.05.2017]Turpat

⁷³ Bērnu tiesību deklarācija. 1959.gada 20.novembris, pieejama: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/berndekl.htm>

sabiedrības pamatšūniņa, it sevišķi tās dibināšanas posmā un kamēr tās pienākums ir gādāt par nepatstāvīgajiem bērniem un viņu audzināšanu. Kā arī teikts, ka īpaši aizsardzības un palīdzības pasākumi jāveic attiecībā uz visiem bērniem un pusaudžiem bez jebkādas diskriminācijas vecāku dēļ vai citām pazīmēm.⁷⁴

Nepavisam nepamatots iemesls nav tas, ka Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 16.panta trešā daļa un Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām 23.panta pirmā daļa kvalificē ģimeni kā dabisku sabiedrības pamatšūniņu. Tas dabā ir iekārtots, ka no vīrieša un sievietes izveidotās ģimenes dzimst un aug bērni; tātad caur šīm ģimenēm tiek nodrošināta sabiedrības un visas cilvēces pastāvīga atjaunošanās. Ja ar jēdzienu “ģimene” sāktu saprast kaut ko citu, izņemot uz vīrieša un sievietes savienību balstītu ģimeni, šīs normas gluži vienkārši zaudēs savu jēgu.⁷⁵

Arī Bērnu tiesību konvencijas Preambulā noteikts, ka: “... bērniem, lai viņi varētu pilnīgi un harmoniski attīstīties kā personības, jāaug ģimenē, laimes, mīlestības un sapratnes gaisotnē”.⁷⁶, šis preambulas punkts, autores prāt ir vērsts uz to, ka bērnam jāaug ģimenē, lai varētu pilnvērtīgi un harmoniski attīstīties kā personība, kas nozīmē – pilnvērtīgi socializēties.

Kā arī tiesības zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā (augt savā ģimenē) regulē Bērnu tiesību konvencijas 7. panta 1.punkts, kurš izteikts šādi: “Ikvienu bērnu reģistrē tūlīt pēc dzimšanas, un viņam kopš piedzimšanas brīža ir tiesības uz vārdu, tiesības iegūt pilsonību, kā arī, ciktāl iespējams, tiesības zināt savus vecākus un būt viņu aizgādībā.”⁷⁷, un 9. panta 1.punkts, kurš nosaka, ka: “Dalībvalstis nodrošina, lai neviens bērns netiktu šķirts no vecākiem pret viņu gribu, izņemot tos gadījumus, kad kompetentas iestādes, kas pakļautas tiesas kontrolei, saskaņā ar attiecīgiem tiesību aktiem un procedūrām nolemj, ka šāda šķiršana ir bērna interesēs. Šāds lēmums var būt nepieciešams īpašos gadījumos, piemēram, tad, ja vecāki nevēlīgi izturas pret bērnu vai nerūpējas par viņu vai ja vecāki dzīvo šķirti un ir jāizlemj jautājums par bērna dzīvesvietu.”, kas atkal norāda uz to, ka nevienu bērnu nedrīkst šķirt no vecākiem, izņemot gadījumus, kad tas ir pamatoti nepieciešams. Tālākajos 9.panta punktos ir minēts tas, ka bērns drīkst un tam vajadzētu uzturēt kontaktus ar kādu no vecākiem, ar kuru bērns ir ticis šķirts, ja vien tas nav pretēji bērna interesēm. Kā arī nākamajā punktā minēts par to, ja bērns tiek šķirts no vecākiem saistībā ar kādu dalībvalsts veiktu pasākumu, piemēram, viens vai abi vecāki vai bērns ir apcietināti, ieslodzīti cietumā, izsūtīti, deportēti vai miruši

⁷⁴ ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. 23.pants. 1976. gada 23. marts. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam> [aplūkots 15.05.2017.]

⁷⁵ Dr. iur Rezevska Baiba “Viendzimuma pāru kopdzīves regulējuma tiesībpolitiskā problemātika”, Jurista Vārds, 2015, gada 24.gebruāris / Nr. 08(860)

⁷⁶ Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis. 1990. gada 2. septembris, Nr. 237 (5297). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 7.05.2017]

⁷⁷ Turpat.

(tostarp saistībā ar nāves gadījumu jebkāda cēloņa dēļ laikā, kamēr attiecīgā persona ir apcietinājumā), attiecīgā dalībvalsts pēc pieprasījuma sniedz vecākiem, bērnam vai, ja nepieciešams, citam ģimenes loceklim pamatinformāciju par promesošā ģimenes locekļa vai ģimenes locekļu atrašanās vietu, ar nosacījumu, ka šādas informācijas sniegšana nekaitē bērna labklājībai.⁷⁸ Kas nozīmē to, ka dalībvalstis cenšas nodrošināt to, lai bērni un vecāki, kādu noteiktu apstākļu ietekmēti, vienalga varētu uzzināt kur viens vai otrs atrodas. Lai nepazustu saikne starp ģimeni.

2.1. Jēdziens pilna ģimene

Šobrīd pasaulē pastāv dažādi ģimenes modeļi, piemēram, māte ar bērnu, tēvs ar bērnu, laulību neregistrējuši jeb neprecējies pāris ar bērnu, ģimene, kurā vecāki ir viena dzimuma un audzina bērnu, kā arī sabiedrībā sauktā “standarta ģimene”, kas nozīmē to, ka ģimenē ir abi vecāki un bērns.

Pilna ģimene ir tāda ģimene, kurā ir divi atbildīgi, rīcībspējīgi pretējā dzimuma pārstāvji, un kurā aug bērns vai bērni. Lai būtu pilna ģimene, autores prāt, lielākais uzsvars ir liekams tieši uz abiem vecākiem, nevis to, cik ģimenē ir bērnu.

Taču ir kāds Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) 2008. gada spriedums lietā E.B. pret Franciju. Ar šo spriedumu ECT noteica, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (Konvencija) 8.pants⁷⁹ un 14.pants⁸⁰ aizliedz, lemjot par tiesībām adoptēt bērnu, ņemt vērā personas seksuālo orientāciju, jo pretējā gadījumā persona tiktu diskriminēta uz seksuālās orientācijas pamata. Francijas normatīvie akti paredz tiesības adoptēt bērnu ne tikai laulātiem pāriem, bet arī indivīdiem. Francijas varas iestādes atteica E.B., pēc profesijas bērnudārza audzinātājam, iespēju pretendēt uz bērna adopciju, savu nostāju pamatojot ar diviem argumentiem — nespēju radīt bērnam vidi ar vecāku lomju prototipu atveidotājiem un neskaidrību par viņas partneres attieksmi pret bērna adopciju, kas kopumā veido neatbilstošu „dzīvesveidu” bērna adopcijai. E.B. adopcijas pieteikumā bija atklāti minējusi savu seksuālo orientāciju un faktu, ka dzīvo kopā ar sava dzimuma partneri. ECT, vērtējot Francijas varas

⁷⁸ Bērnu tiesību konvencijas 9.panta 4.punkts. Latvijas Vēstnesis. 1990. gada 2. septembris, Nr. 237 (5297). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots 7.05.2017]

⁷⁹ Konvencijas 8.pants nosaka, ka:” Ikvienam ir tiesības uz savu privāto un ģimenes dzīvi, korespondences noslēpumu un dzīvokļa neaizskaramību. Valsts institūcijas nedrīkst traucēt nevienam baudīt šīs tiesības, izņemot gadījumos, kas paredzēti likumā un ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā, lai aizstāvētu valsts un sabiedriskās drošības vai valsts ekonomiskās labklājības intereses, lai nepieļautu nekārtības vai noziegumus, lai aizsargātu veselību vai tikumību, vai lai aizstāvētu citu tiesības un brīvības. ”

⁸⁰ Konvencijas 14. pants nosaka, ka:” Šajā Konvencijā minēto tiesību un brīvību īstenošana tiek nodrošināta bez jebkādas diskriminācijas - neatkarīgi no dzimuma, rases, ādas krāsas, valodas, reliģijas, politiskajiem vai citiem uzskatiem, nacionālās vai sociālās izcelsmes, piederības kādai mazākumtautībai, mantiskā stāvokļa, kārtas vai cita stāvokļa.”

iestāžu argumentāciju, norādīja, ka prasība nodrošināt bērnam ģimenes lokā pretējā dzimuma personu, kas nodrošinātu vīrieša lomas atveidotāju, ir nepamatota. Nepamatota tādēļ, ka tā nonāk pretrunā ar normatīvajos aktos noteiktajām tiesībām, kas ļauj adoptēt bērnu vienai personai. Savukārt prasību izvērtēt partneres attieksmi pret adopciju ECT atzina par pamatotu ar bērna interesēm. Tomēr ECT norādīja, ka Francijas varas iestādes kopumā E.B. adopcijas pieteikumu ir noraidījušas, pamatojoties uz viņas neatbilstošo „dzīvesveidu”.⁸¹ Var noprast, ka Francijas varas iestādes ar vārdiem “neatbilstošo dzīvesveidu” ir domājušas to, ka E.B. ir homoseksuāla persona, un ka tas norāda uz to, ka šīs sievietes nespēs bērnam radīt attiecīgo vidi saistībā ar vecāku lomām ģimenē. Atsaucoties uz ECT praksi, ir noteikts, ka, vērtējot atšķirīgu attieksmi uz seksuālās orientācijas pamata privātās dzīves aizsardzības jomā, valstīm ir jāpamato atšķirīgā attieksme ar ļoti būtiskiem apsvērumiem. Ņemot vērā, ka Konvencija ir interpretējama atbilstoši mūsdienu prasībām, atšķirīga attieksme, kas balstīta tikai un vienīgi uz personas seksuālo orientāciju, ir uzskatāma par diskrimināciju. Šādu lēmumu ECT pamato ar to, ka Francija nav sniegusi pietiekami nopietnus citus apsvērumus, izņemot E.B. homoseksualitāti, atteikumam atzīt viņu par atbilstošu bērna adopcijai.⁸² Tātad, šis ECT lēmums norāda uz to, ka ģimene var būt arī divas viena dzimuma personas ar bērnu. Svarīgi, lai šīm personām būtu vēlme būt par vecākiem. Attiecīgi arī šis spriedums norādījis uz to, ka ECT uzskata, ka nepietiekams iemesls nepieņemšanai bērna adopcijā ir tas, ka ģimenē bērnam nebūs radīta vide ar vecāku lomu prototipu atveidotājiem.

Bet pirms tam, 2002.gadā, ECT pieņēma spriedumu lietā Frette pret Franciju, kurā atzina, ka, lemjot par personas atzīšanu par atbilstošu bērna adopcijai, vadoties no viņas seksuālās orientācijas, valstīm ir plaša rīcības brīvība, ņemot vērā to, ka valstu starpā šajā jautājumā nav vienota viedokļa. Līdz ar to Francijas argumenti atšķirīgas attieksmes attaisnošanai atkarībā no personas seksuālas orientācijas — bērna labāko interešu nodrošināšana un viedokļu atšķirības zinātnieku vidū — ir atzīstami par pietiekamiem, lai uzskatītu, ka atšķirīga attieksme ir attaisnojama un nav uzskatāma par Konvencijas 14.panta pārkāpumu. Lai gan lietā E.B. pret Franciju ECT ir mēģinājusi šīs divas lietas nošķirt kā atšķirīgas, tomēr būtībā fakti ir praktiski vienādi. Arī Frette tika atteiktas tiesības būt atzītam par piemērotu bērna adopcijai to pašu iemeslu dēļ — nespējai nodrošināt sievietes lomas prototipu un neatbilstoša „dzīvesveida” dēļ. Sociālantropoloģe Aivita Putniņa savā rakstā

⁸¹ Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS mājaslapa. Raksts: ģimenes – de jure un de facto. Pieejams: <http://providus.lv/article/gimenes-de-jure-un-de-facto> [aplūkots 19.05.2017] un ECT 2008.gada 22.janvāra spriedums lietā E.B. v. France. Pieejams:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["827961"\],"itemid":\["001-84571"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

⁸² Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS mājaslapa. Raksts: ģimenes – de jure un de facto. Pieejams: <http://providus.lv/article/gimenes-de-jure-un-de-facto> [aplūkots 19.05.2017] un ECT 2008.gada 22.janvāra spriedums lietā E.B. v. France. Pieejams:

[http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["827961"\],"itemid":\["001-84571"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)

norāda, ka galvenais iemesls ir sabiedrības attieksmes un izpratnes izmaiņas. Uzsver, ka ECT abos spriedumos ir īpaši norādījusi, ka Konvencija ir „dzīvs” instruments, kas interpretējams atbilstoši mūsdienu prasībām. Spriedums lietā E.B. demonstrē kardinālu attieksmes maiņu, arī tiesnešu vidū. Abi spriedumi pieņemti ar nelielu balsu pārsvaru. Frette gadījumā četri tiesneši bijuši „par” un trīs „pret”, bet E.B. — desmit „par” un septiņi „pret”. Tas parāda, kā sešu gadu laikā viedoklis ir mainījies — arī tiesnešu vidū — un ka no juridiskās tehnikas viedokļa ir iespējams mainīt pieeju faktisko apstākļu kvalificēšanai, vadoties no sabiedrības prasībām. Kas savukārt noved pie pilnīgi pretēja rezultāta.⁸³ Šāda pēc būtības vienādu faktisko apstākļu atšķirīga kvalifikācija pēc juridiskā sastāva pazīmēm liecina par to, ka sabiedrība patiešām ir mainījusies un ECT ir radikāli mainījusi Konvencijas interpretāciju atbilstoši mūsdienu prasībām.⁸⁴

Francijas varas iestādes Frette un E.B. pārmeta nespēju nodrošināt bērnam pretējā dzimuma lomas prototipu. Arī Latvijā šis tiek minēts kā galvenais arguments homoseksuālu ģimeņu noliegumam, proti, bērns, augot homoseksuālā ģimenē, nesaņems „pareizu” priekšstatu par sievietes un vīrieša attiecībām, kas balstītas tradicionālās ģimenes lomās.⁸⁵

Jēdziens “ģimene” var aptvert dažādus ģimenes locekļu attiecību modeļus, taču šajā darbā autore vēlas pievērsties tieši juridiski atzītajām attiecībām un šajā sakarā Latvijas Republikas Civillikuma 214. pants sniedz šādu definīciju:” Pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā.”⁸⁶ Ģimene šaurākā nozīmē ir juridiski atzītas attiecības, kas nodibinātas ar laulību starp laulātajiem un viņu vecākiem, un viņu bērniem, pamatojoties uz bioloģiskām saitēm vai adopciju. Civillikuma 172.pants nosaka, ka:” Adoptētais kļūst par adoptētāju ģimenes locekli, un adoptētājs iegūst tiesības īstenot aizgādību. Adoptētajam var piešķirt adoptētāju uzvārdu.”⁸⁷ Tādēļ arī no juridiskā skatupunkta attiecības starp adoptētājiem un adoptēto bērnu ir tādas pašas kā ģimenes attiecības starp vecākiem un viņu bioloģisko bērnu.⁸⁸

⁸³ Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS mājaslapa. Raksts: ģimenes – de jure un de facto. Pieejams: <http://providus.lv/article/gimenes-de-jure-un-de-facto> [aplūkots 19.05.2017] un ECT 2002.gada 26.maija spriedums lietā Frette pret Franciju. Pieejams: <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank/frette%20v%20france.pdf> [aplūkots 19.05.2017]

⁸⁴ Turpat.

⁸⁵ Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS mājaslapa. Raksts: ģimenes – de jure un de facto. Pieejams: <http://providus.lv/article/gimenes-de-jure-un-de-facto> [aplūkots 19.05.2017]

⁸⁶ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 05.05.2017]

⁸⁷ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 05.05.2017]

⁸⁸ Cilvēktiesību gids. Ģimenes modeļi. Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/kas-ir-gimene/gimenes-modeji> [aplūkots 05.05.2017]

Ģimene ir faktiskas vai juridiski noformētas personiskas divu cilvēku attiecības, kā arī vecāku un bērnu attiecības. Tiesības nodibināt un uzturēt šādas attiecības, kā arī tiesības šādas attiecības neveidot ir aizsargātas kā cilvēktiesības.⁸⁹

Kāpēc autore uzskata, ka pilnā ģimenē jābūt abiem vecākiem? Tādēļ, ka tētis nekad nevarēs aizstāt mammas vietu un mamma nekad nevarēs aizstāt pilnvērtīgi tēta vietu. Vīrietim ģimenē jābūt ka galvenajam stiprajam plecam, kā ģimenes galvai, vīrietis – tētis, ja ģimenē aug dēls, ir tieši pirmais priekšgājējs, no kā dēls mācās cieņu pret sievieti, pirmām kārtām, otrkārt, dažādus darbus, to, kā uzņemties atbildību un nebaidīties no tās. Protams, ir arī dažādas tēmas, ko dēls labprātāk uzticētu tētim, nevis mammai.

Vīrieši ģimenes dzīvē spēlē vienlīdzīgi izšķirošu lomu, it īpaši, attiecībā uz aizsardzību un atbalstu savai sievai un bērniem. Daudzi vīrieši arī apzinās, cik svarīga ir viņa loma ģimenē un viņš dzīvo atbilstoši savai vīrišķībai. Tēva trūkums ģimenē nopietni ietekmē ģimenes dzīvi, bērnu audzināšanu un viņa integrāciju sabiedrībā. Šis trūkums, kas var būt fizisks, emocionāls, psiholoģisks un garīgs, atņem bērnam piemērotu priekšstatu par tēvu (vīrieti).⁹⁰

Turklāt mamma ģimenē ir tā, kas saviem bērniem, savam vīram - bērnu tēvam, sniegs atbalstu, uzmundrinājumu, mīļumu, mamma vienmēr rūpēsies par visiem. No mammas bērni mācīsies to, kā uzmundrināt viens otru, kā rūpēties par otru. Meitas no mammām mācās veikt visādus mājas darbus, gatavot ēst un vel daudz un dažādas lietas.

Ja arī tomēr bērnam nav bijusi iespēja augt pilnā ģimenē – ar māti un tēvu kopā- Civillikums regulē attiecības starp bērnu un vecākiem arī tad, ja tie dzīvo šķirti. Civillikuma 181.pants nosaka, ka bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar jebkuru no vecākiem. To sauc par saskarsmes tiesībām. Turpinājumā rakstīts, ka katram vecākam ir pienākums un tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar bērnu, turklāt šis noteikums ir piemērojams arī tad, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem, un tam vecākam, kurš nedzīvo kopā ar bērnu, ir tiesības saņemt ziņas par viņu, it īpaši ziņas par viņa attīstību, veselību, sekmēm mācībās, interesēm un sadzīves apstākļiem. Šajai Civillikuma 181.panta daļai, autores prāt, ir ļoti liela nozīme, jo, lai arī kāda būtu situācija un iemesls, kādēļ vecāki dzīvotu šķirti, un, lielākoties un vairumā gadījumu tas ir vecāku savstarpēju attiecību dēļ, bērnam tiek nodrošināta iespēja neattālināties no sava īstā tēta un/vai mammas, kas ir ļoti svarīgi, turpretim vecākam ir iespēja turpināt “dzīvot līdzī” savam bērnam, viņa attīstībai, veselībai un interesēm, vecākam ir iespēja palīdzēt bērnam

⁸⁹ Cilvēktiesību gids. Kas ir ģimene? Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/ģimene/kas-ir-ģimene> [aplūkots: 05.05.2017]

⁹⁰ Post-synodal apostolic exhortation *amoris laetitia* of the holy father Francis to bishops, priests and deacons consecrated persons christian married couples and all the lay faithful on love in family. Pieejams: http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia_en.pdf [aplūkots 19.05.2017]

attīstībā un izaugsmē. Nākamajā panta daļā ir teikts, ka bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības un tiešus kontaktus ar brāļiem, māsām un vecvecākiem, kā arī citām personām, ar kurām bērns ilgu laiku ir dzīvojis nedalītā saimniecībā, ja tas atbilst bērna interesēm.⁹¹ Arī šajai daļai ir liela nozīme, jo dažkārt vecāku un radnieku savstarpējo attiecību dēļ bērns tiek pakļauts spiedienam no kāda puses, lai bērns nekontaktētos ar kādu 3.personu, proti, piemēram vecmammu vai māsu, jo tiem savā starpā pastāv konflikts. Un šāda rīcība visnotaļ ir nepareiza, jo dažkārt bērnam netiek dota izvēle un iespēja paust pašam savu gribu, tas tiek tikai nostādīts fakta priekšā. Tas tiek minēts arī Civillikuma 181.panta pēdējā (4.) daļā, kas izteikta šādi: "Jebkurai personai ir pienākums atturēties no tādām darbībām, kas varētu negatīvi iespaidot bērna attiecības ar kādu no vecākiem."⁹²

Autores prāt, vecākiem, ja tie ir izlēmuši, ka viņu dzīves ceļi būs dažādi, vienmēr ir jāuzklausā bērns un tā intereses, jo neviens cits bērna vietā nevar izlemt, vai bērns nākotnē vēlēšies satīties ar savu mammu vai tēti, vai brāli, kurš paliks dzīvot pie otra vecāka. Bērnam ir vajadzīgi abi vecāki, jo neviens cilvēks nevarēs aizstāt citu cilvēku, kā autore jau minēja iepriekšējā lapaspusē.

Kā jau augstāk tika minēts, autore uzskata, ka pilna ģimene ir tāda ģimene, kurā ir divi pretējā dzimuma pārstāvji.

Sabiedrība ir pārpilna ar stereotipiem un aizspriedumiem par dzimumiem. Sabiedrības izveidotus "rāmjus" jeb uz aizspriedumiem, pieņēmumiem un neobjektīvu vērtējumu balstītus uzskatus par vīriešiem un sievietēm piemītošajām īpašībām (t. sk. lomām, nodarbošanos, fiziskajām īpašībām) sauc par dzimumstereotipiem. Dzimumstereotipi ļoti bieži veido dzimumdiskriminācijas pamatu, liedzot viena vai otra dzimuma pārstāvim izvēlēties noteiktu nodarbinātības veidu vai uzvedību.⁹³ Bērniem tiek mācīts pieņemt abu dzimumu lomas, piemēram, ka meitenes ir tādas, meitenes dara tā, bet puisi dara citādāk. Bet ne vienmēr tas, kas bērnam tiek mācīts par dzimumiem, ir patiess. Bērni, virzoties cauri bērnībai un pusaudžu gadiem, ir pakļauti daudziem faktoriem, kas ietekmē viņu attieksmi un uzvedību attiecībā uz dzimumiem. Šī attieksme un uzvedība galvenokārt tiek iemācīta mājās, tad tā tiek pastiprināta bērna un viņa vienaudžu starpā, pieredzē, kas gūta skolā un skatoties televīziju. Taču visstiprākā ietekme uz dzimumu lomas attīstību, šķiet, notiek ģimenes vidē, kad vecāki bērnam savu

⁹¹ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 27.04.2017]

⁹² Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 27.04.2017]

⁹³ Nacionālās programmas projekts "Kapacitātes stiprināšana nodarbinātības un dzimumu līdztiesības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistītajām institūcijām" Nr. VPD1/ESF/NVA/04NP/3.1.4/0001/0007 Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dz_lidzt_un_izglitiba_macibugr.pdf [aplūkots 06.05.2017]

viedokli un uzskatus pasniedz gan apzināti, gan ne tik apzināti, ja neapzināti – tas vienalga skaidri norādītu par to uzskatiem attiecībā uz dzimumiem.⁹⁴

Šis skatījums par vecāku ietekmi attiecībā uz bērnu, kamēr attīstās tā izpratne par dzimumu lomām, var novest pie bērna iedrošināšanas, ka “kombinētās dzimuma īpašības (izskatā)”⁹⁵ var būt labvēlīgākas bērnam nekā stingra pieturēšanās pie kāda noteikta dzimuma.

Bērni ļoti agrā vecumā jau iemācās, ko tas nozīme mūsu sabiedrībā – būt meitenei vai puisim. Caur neskaitāmām aktivitātēm, iespējām, mudinājumiem, nedrošības, caur atklātu rīcību, slēptajiem ierosinājumiem un dažāda veida norādījumiem, bērni piedzīvo (izdzīvo) sava dzimuma socializācijas procesu. Socializācijas ietekmē apzinoties savu dzimumu, veidojas dzimumsociālās lomas – viss, ko persona apzināti vai neapzināti runā vai dara, parādot, ka viņa ir sieviete vai vīrietis. Tās ir manieres, runas veids, saskarsme ar cilvēkiem, gērbšanās stils, intereses un ieradumi.⁹⁶ Bērnam ir grūti izaugt līdz pilngadībai, nesaskaroties ar dažāda veida aizspriedumiem vai stereotipiem par dzimumiem, par piemēru ņemot aizspriedumu, ka puisi matemātikā ir labāki par meitenēm, vai arī ka bērnus spēj izaudzināt tikai sievietes. Kamēr bērni aug un attīstās, stereotipi par dzimumu tiek pastiprināti, esot tiem savās mājās, savā vidē, un tādejādi tie tiek nostiprināti bērnībā un pusaudžu gados.⁹⁷

Bērna plaukstošā (attīstošā) sajūta par sevi vai paškonceptija⁹⁸, ir rezultāts no milzumdaudz idejām, attieksmes, uzvedības un uzskatiem, kuriem viņš vai viņa tiek pakļauti. Informācija, kas apskauj bērnu, nonāk pie tā caur ģimenes loku, vecāku un bērnu mijiedarbību, lomu spēlēšanu un rādot priekšzīmi par vēlamu uzvedību. Bērnam augot, tam paveras plašāks redzesloks un plašāka pasaule ar draugiem un skolu, daudzi no bērna uzskatiem un daudzas idejas tiek ietekmētas atkarībā no apkārtējās vides. Vēl lielāku ietekmi uz bērna rīcību atstāj mediji, galvenokārt televīzija. Caur visiem šiem socializācijas aģentiem bērnam veidojas izturēšanās atbilstoši viņa dzimuma un stereotipiem. Bērnam attīstoties, šie stereotipi kļūst kā stingri iesakņojušies uzskati, un tādejādi tie kļūst par daļu no bērna paškonceptijas.⁹⁹

⁹⁴ Susan D. Witt, Ph.D ‘‘Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles’’ Adolescence, Summer, 1997. Pieejams: <http://gozips.uakron.edu/~susan8/parinf.htm> [aplūkots 05.05.2017]

⁹⁵ Tulkots no angļu val. ‘‘androgynous’’ – personai ir abas (gan sieviešu gan vīriešu) izskata īpašības, ka atšķirt, kāda dzimuma persona tā ir, ir ļoti grūti

⁹⁶ Nacionālās programmas projekts ‘‘Kapacitātes stiprināšana nodarbinātības un dzimumu līdztiesības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistītajām institūcijām’’ Nr. VPD1/ESF/NVA/04NP/3.1.4/0001/0007 Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dz_lidzt_un_izglitiba_macibugr.pdf [aplūkots 06.05.2017]

⁹⁷ Susan D. Witt, Ph.D ‘‘Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles’’ Adolescence, Summer, 1997. Pieejams: <http://gozips.uakron.edu/~susan8/parinf.htm> [aplūkots 05.05.2017]

⁹⁸ Tulkots no angļu valodas ‘‘self-concept’’ - katrai personībai ir paškonceptija – indivīda pārlicība par sevi, iekļaujot viņa īpašības un pārlicību par to, kas viņš ir. Simply Psychology. Pieejams: <https://www.simplypsychology.org/self-concept.html> [aplūkots 05.05.2017. 16:36]

⁹⁹ Susan D. Witt, Ph.D ‘‘Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles’’ Adolescence, Summer, 1997. Pieejams: <http://gozips.uakron.edu/~susan8/parinf.htm> [aplūkots 05.05.2017]

Bērna agrāka izpratne par to, ko tas nozīmē būt vīrietim vai sievietei nāk no vecākiem. No laika, kad viņu bērni ir zīdaiņi, vecāki pret dēliem un meitām izturas citādi, ģērbj tos dzimumam atbilstošās krāsās, dodot dzimumam atbilstošas rotaļlietas un gaidot dzimuma atbilstošu uzvedību kā no puisiem, tā arī no meitenēm. Kāds pētījums liecina, ka vecākiem ir atšķirīgas cerības (iedomas) par dēliem un meitām jau pirmajās 24 stundās pēc to piedzimšanas.¹⁰⁰

Bērns spēj atšķirt vecāku dzimumu jau agrā vecumā, tam ir izpratne par pieaugušo dzimuma lomu atšķirībām jau 2 gadu vecumā. Bērns pat mēdz noliegt realitāti, ko viņš redz un zina, ja tā nesakrīt ar viņa iedomām par to, kā tam vajadzētu būt, piemēram, bērns, kura māte ir ārsts, norāda, ka tikai vīrieši var būt ārsti.¹⁰¹

2.2. Jēdziens pilnvērtīga audzināšana

Apskatot Civillikuma otro nodaļu “Vecāku un bērnu savstarpējās tiesības un pienākumus” un tajā ietverto 177.p, kurš izteikts šādi: “Līdz pilngadības sasniegšanai bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās. Rūpes par bērnu nozīmē viņa aprūpi, uzraudzību un tiesības noteikt viņa dzīvesvietu. Bērna aprūpe nozīmē viņa uzturēšanu, t.i. ēdiena, apģērba, mājokļa un veselības aprūpes nodrošināšanu, bērna kopšanu un viņa izglītošanu un audzināšanu (garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšanu, pēc iespējas ievērojot viņa individualitāti, spējas un intereses un sagatavojot bērnu sabiedriski derīgam darbam)(...)”¹⁰², var secināt, ka Civillikuma izpratnē audzināšana ir kas vairāk par mācīšanu bērnam par to, kas ir labs un kas ir slikts.

Pēc Civillikuma, audzināšana ir garīgās un fiziskās attīstības nodrošināšana, kas nozīmē to, ka bērnam ne tikai tiek mācītas uzvedības normas, bet vecāku pienākums ir nodrošināt bērnam fizisko attīstību, kas nozīmē, piemēram, primāri bērnam mazotnē mācīt (arī palīdzēt) staigāt, ēst, piecelties, runāt, un nepieciešamības gadījumā, ja rodas sarežģījumi, meklēt palīdzību un nodrošināt to, lai bērns tiek iemācīts darīt visas šīs lietas. Audzināšana Civillikuma izpratnē nozīmē arī to, ka vecākam pēc iespējas vajadzētu ievērot bērna intereses un tādā veidā palīdzēt bērnam ievirzīties kādā noteiktā vietā, kas tam interesē, piemēram, ja vecākiem ir tāda iespēja un bērnam interese, nodrošināt bērnam iespēju apmeklēt kādus skolas pulciņus vai ārpuskolas nodarbības. Tas nodrošinātu bērna ikdienā kādu dažādību un tā vieglāk būtu

¹⁰⁰ Susan D. Witt, Ph.D “Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles” Adolescence, Summer, 1997. Pieejams: <http://gozips.uakron.edu/~susan8/parinf.htm> [aplūkots 05.05.2017]

¹⁰¹ Turpat.

¹⁰² Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 27.04.2017]

saprast, ko bērns vēlas un vieglāk piepildīt bērna ikdienu ar viņam interesējošām lietām, kā rezultātā bērns pilnvērtīgi socializējas.

Kā arī audzināšana nozīmē iekārtot bērnu skolā, lai tas spētu iegūt izglītību un pēc tam tas spētu iegūt darbu, jo iekārtot bērnu skolā – tas ir neviena cita kā tieši vecāku pienākums. Vecākiem nepārtraukti ir “jādzīvo līdzī” bērnam. Tam ir jāuzrauga sākot no tā, vai bērns ir pāēdis, beidzot ar to, vai tas ir izmācījies un apmeklē skolu. Viss šis kopā, autores prāt, veido “pilnvērtīgu audzināšanu”.

Kā arī Civillikuma 179. pants nosaka, ka: ”Vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu. Šis pienākums gulstas uz tēvu un māti līdz laikam, kad bērns pats var sevi apgādāt (...) Pienākums gādāt par bērna uzturēšanu neizbeidzas, ja bērns ir šķirts no ģimenes vai nedzīvo kopā ar vienu no vecākiem vai abiem vecākiem.”¹⁰³ Autores prāt, vēl audzināšanā ietver arī bērna nodrošināšanu ar tam nepieciešamajām vajadzībām, kamēr bērns pats nepelna.

Ausma Špone savā grāmatā “Audzināšanas teorija un prakse” norāda, ka audzināšana, tā ir sociālās pieredzes pārmantošana, pieaugušo apzināta mijiedarbība ar bērnu, ka arī, ka audzināšana ir daudzpusīga un daudzveidīga darbība, kas virzīta uz attieksmes veidošanu pret sevi un citiem. Vēl A.Špone norada, ka audzināšana ir mūžīga, tā radās līdz ar cilvēka rašanos un pastāvēs, kamēr vien pastāvēs cilvēce.¹⁰⁴ Kam autore viennozīmīgi piekrīt, jo socializācija viennozīmīgi ietver audzināšanu, un socializācija sākas ar bērniņa piedzimšanu, kā autore jau minēja augstāk un tā turpinās visa mūža garumā.

Daudzi vecāki bērnus audzināt mācās audzināšanas procesa laikā. Dažkārt vecākiem ir par maz informācijas par bērnu attīstību, tādēļ lielākoties tie balstās uz savu iekšējo izjūtu, kā arī uz savu bērniības pieredzi. Taču bieži vien iekšējā izjūta izpaužas emocionālās reakcijās, kas nav pārdomātas, kā rezultātā daudzi vecāki uzskata, ka disciplinēšana nav nekas vairāk, kā rājiens un/vai pēriens. Nereti vecāki jūtas bezspēcīgi situācijās, kas saistītas ar bērna uzvedības izpausmēm un rezultātā zaudē kontroli pār savām emocijām.¹⁰⁵

Dažkārt vecākiem ir nepareizs priekšstats par to, ko īsti nozīmē disciplinēšana. Tiem var rasties maldīgs priekšstats, ka disciplinēšana nozīmē sodīšanu, rāšanu, bērna ierobežošanu. Tas, ko vecāki gribētu sasniegt ir tas, lai kā pieaudzis cilvēks viņu bērns būtu mīļš, izpalīdzīgs, gādīgs un laipns, spētu pieņemt gudrus, saprātīgus lēmumus, būtu godīgs un uzticams, kā arī nevardarbīgs. Vecāki vēlas, lai bērns izaugot rūpētos par tiem un mīlētu savus vecākus. Ar savu

¹⁰³ Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 27.04.2017]

¹⁰⁴ Ausma Špone “Audzināšanas teorija un prakse” Pieejams: <https://prezi.com/cjzjwmo0xi1d/audzinanas-process-teorija-un-prakse/> [aplūkots 27.04.2017]

¹⁰⁵ Turpat.

piemēru bērnam varam iemācīt, kā savaldīt savas dusmas, kā rīkoties konfliktsituācijās, kā būt godīgam un kā pieņemt kādu konkrētu situāciju vai cilvēku.¹⁰⁶

Audzināšana sākas jau ar bērna piedzimšanu.¹⁰⁷ Piemēram, Skaidrītes Liepiņas izstrādātajā grāmatā “Speciālā psiholoģija” bija norādīts, ka patiesa un pieņemama ir L. Vigotska doma, ka bērna raksturu nosaka viņa audzināšana.¹⁰⁸ Pusaudžu vecums ir tas brīdis, kad vislabāk ir iespējams novērtēt ieguldījumu, kas bērnam dots līdz šim laikam, to audzinot, atbalstot, ieguldot tajā savu laiku, jo pusaudžu periods ir kā indikators pieļautajām kļūdām audzināšanas procesā. Tādēļ ir svarīgi saprast, kas ir svarīgākās lietas, kas bērnam būtu jānodrošina atšķirīgos vecumposmos, kā arī svarīgi būtu saprast, kā šīs bērnam svarīgās lietas nodot.¹⁰⁹ Mūsdienās vecāki ir tik ļoti aizņemti un laika bērnam paliek ar vien mazāk, nereti steigā vecāki bieži vien ir piemirsuši, kā izpaužas mīlestības izrādīšana, jo vecākam šķiet, ka bērnam jau viss ir un ar to pietiek, dažkārt vecākam mīlestības izpausme vien aprobežojas ar kādas jaunas lietas nopirkšanu, kas bērniņam ļoti, ļoti patīk, apzinoties, ka kādu laiku bērns ar šo jauno lietu būs aizņemts un netieši tas norāda uz to, ka vecākam būs jāvelta mazāk laika bērnam.

Valsts Bērnu Tiesību Aizsardzības inspekcija ir izveidojusi „pozitīvās disciplinēšanas” modeli. Šī apmācība ir veidota pa soļiem, kur katrs nākamais solis ir balstīts uz iepriekšējā pamata.¹¹⁰ Šīs apmācības mērķis ir, lai vecāks izprastu disciplinēšanas būtību un lai tas izaudzinātu bērnu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli un tādu, kādu vecāks to gribētu redzēt.

Tādēļ arī kā pirmais solis ir **ilglaicīgo mērķu uzstādīšana**. Ilglaicīgie mērķi veido pozitīvās disciplinēšanas pamatu. Definēt ilglaicīgos mērķus nozīmē saprast, kādu mēs vēlamies redzēt savu bērnu, kad viņš ir kļuvis pieaudzis. Piemēram, vai bērns prot risināt problēmas, vai tas ir godīgs pret citiem, vai spēj būt atklāts un paust savas domas un jūtas. Savukārt vecāku ikdiena ir pārpildīta ar centieniem likt bērniem izpildīt vecāku īstermiņa mērķus, piemēram, lai bērns ātri paēstu, lai ātri saģērbtos, tūlīt izpildītu visas vecāku prasības. Vecāku neiecietīgā reakcija īslaicīgo mērķu sasniegšanā nereti kavē ilglaicīgo mērķu

¹⁰⁶ Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa. Bērna attīstība pirmajā dzīves gadā. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [apskatīts 15.05.2017.]

¹⁰⁷ Turpat.

¹⁰⁸ S. Liepiņa “Speciālā psiholoģija”, Rīga: RaKa, 2003., 313lpp, 239

¹⁰⁹ Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa. Bērna attīstība pirmajā dzīves gadā. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [apskatīts 15.05.2017.]

¹¹⁰ Turpat.

sasniegšanu. Efektīva disciplinēšana ir prasme saredzēt īstermiņa mērķos iespēju sniegt ieguldījumu ilglaicīgo mērķu sasniegšanā.¹¹¹

Kā otrais posms ir **emocionālā kontakta, drošības un rīcības modeļa nodrošināšana**. Drošs emocionālais kontakts ar bērnu veicina īstermiņa mērķu sasniegšanu un māca ilgtermiņa mērķu vērtības.¹¹² Veidot emocionāli drošas un sirsnīgas attiecības ar bērnu nozīmē izrādīt savu uzmanību un pieķeršanos gan fiziski - ar glāstiem un apkampieniem, gan verbāli - paust savu mīlestību ar vārdiem, atbalstīt bērnu, uzmundrināt to un vienmēr pastāvēt par viņu. Cieņa pret bērna vajadzībām un spēja paskatīties uz situāciju no bērna skatu punkta veicina vecāka un bērna drošu savstarpējo uzticēšanos un veiksmīgu attiecību veidošanos.¹¹³

Sniegt strukturizētu rīcības modeli nozīmē dot skaidru, bērnam saprotamu informāciju par to, ko no bērna sagaidām, kā arī informējam un izglītojam viņu par to, kā tik galā ar konkrēto problēmu arī tad, ja vecāks nav klāt. Piemēram, uzklausām bērna viedokli un paužam savējo, sniedzam bērnam informāciju, lai viņš varētu pieņemt pārdomātu un gudru lēmumu, kā arī skaidrojām, kādas sekas var būt viņa uzvedībai un kā par to jūtas citi cilvēki. Pieaugušā sadarbība ar bērnu māca domāt un risināt konfliktus patstāvīgi un nevardarbīgi.¹¹⁴

Ceturtais posms ir **izpratne par bērna attīstību, domāšanu un jūtām**. Izpratne par bērna attīstību palīdz vecākam atrast atbilstošāko veidu, kā reaģēt uz bērna uzvedību, kā nodrošināt atbilstošu atbalstu un struktūru.¹¹⁵ Vecākam vispirms ir jāmēģina iejusties bērna lomā un jācenšas saprast bērna uzvedību, lai tas spētu bērnam dod kādu padomu, vai abi, kopīgiem spēkiem, meklētu kompromisu.

Un visbeidzot piektais posms ir **problēmu definēšana un risināšana**.¹¹⁶ Lai problēmu spētu risināt, vispirms ir nepieciešams apzināties, ka šāda problēma vispār pastāv, un attiecīgi apzinoties un risinot problēmu var sagatavoties dažādām dzīves situācijām.

Autores prāt, ir ļoti liela saistība starp jēdzieniem “pilna ģimene” un “pilnvērtīga audzināšana”. Jo pilnvērtīga audzināšana vislabāk sekmēsies pilnā ģimenē, t.i. ģimenē, kurā ir mamma un tētis, jo kā tika minēts pie 2.1. nodaļas, ģimenē ir svarīgi abi vecāki, jo katrs no

¹¹¹ “Bērna attīstība pirmajā dzīves gadā” Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [apskatīts 15.05.2017.]

¹¹² Turpat.

¹¹³ Labklājības ministrijas uzziņas materiāls. Mans bērns – skolēns. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/vecakiem/lm_buklets_berns_skola_web.pdf [apskatīts 14.05.2017]

¹¹⁴ “Bērna attīstība pirmajā dzīves gadā” Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [aplūkots 15.05.2017.]

¹¹⁵ Turpat.

¹¹⁶ Turpat.

vecākiem spēj dot savu pieredzi, katram ir individuāla pieeja bērna audzināšanā, abu dzimumu vecāki bērnam māca dzimumu lomas, kā katra dzimuma pārstāvis izturas, uzvedās, un rāda priekšzīmi, un to, kāpēc ir svarīgi, lai ģimenē būtu tētis (piemēram, atbalsts, aizsardzība) un kāpēc ir svarīgi, lai būtu mamma (piemēram, maigums, rūpes).

Civillikumā ietilpstošie vecāku pienākumi attiecībā uz bērna audzināšanu lielākā mērā tiek uzsvērti tikai kā formālai nepieciešamo vajadzību apmierināšanai. Šie pienākumi ir pildāmi vecākiem(ģimenei), bet tik pat labi šos pienākumus var pildīt arī institūcija, taču ģimenei būtu jābūt tai, kurai jāspēj sniegt neatvietojamās lietas, tikai tādas, ko spēj ģimene. Gribētos uzsvērt, ka institūcijas, kurās nonāk bērni no nelabvēlīgām ģimenēm vai bērni, kuriem nav ģimenes, noteikti nespēj sniegt pilnvērtīgu audzināšanu. Šīs institūcijas var nodrošināt bērnu ar tam primāri nepieciešamajām lietām, piemēram, pajumti, ēdienu, nepieciešamo apģērbu un citām primārajām lietām dzīvošanai. Tiesa, ir dažādi sociālie pakalpojumi, kuru ietvaros bērnam tiek sniegta palīdzība, piemēram, psihologa palīdzība, ar kura starpniecību bērns mācās kļūt atvērtāks, taču ne institūcija, ne dažādu veidu sociālie pakalpojumi bērnam nespēs nodrošināt to, kas ietilptu pilnvērtīgā audzināšanā, ko spēj dod tikai ģimene, tas ir, piemēram, attiecību veidošanu (ģimene rāda priekšzīmīgu piemēru, kā sarunāties vienam ar otru, kā mierīgi atrisināt konfliktsituācijas, kā uzklaut otru, kā sniegt padomu), tikai vecāki spēj dot mātes vai tēva glāstus un maigumu, kas, bērniņam augot, ir tik ļoti nepieciešams, kā arī atbalstu un uzmanību.

Tikai ģimene bērnam var likt sajusties īpašam, piemēram, lūdzot bērna viedokli kaut visvienkāršākajās situācijās: mamma savam mazajam dēliņam vai meitiņai jautā: "Kā Tev šķiet, kuru kleitu man šodien uzvilkt, kad iesim pastaigāties?" Tas bērnam liek sajusties īpašam, bērns sajūt, ka vecāks viņu uztver kā pieaugušu, prasot padomu. Vecākiem tas varbūt šķiet ikdienas sīkums, viņi pat nereti neaizdomājas, cik ļoti daudz bērnam nozīmē, ja vecāks tam pajautā viedokli. Tas viss un vēl daudz šādu lietu ietver pilnvērtīgu audzināšanu, kas ir pamats tam, lai bērns izaugtu laimīgs, ar sajūtu, ka viņš kādam ir vajadzīgs.

Lai arī kā gribētos atzīt, ka arī ģimenē, kurā ir tikai mamma vai tikai tētis, var notikt pilnvērtīga audzināšana, tomēr autore norāda, ka šis jautājums ir visai diskutabls un, ka tas ir skatāms individuāli, jo pastāv vairāki aspekti, kas var ietekmēt atbildi uz šo jautājumu. Tā kā darba mērķis ir noskaidrot konkrēti pilnas ģimenes ietekmi uz bērna socializācijas procesu, un darbā autore ir definējusi jēdzienu "pilna ģimene", autore, ierobežotā darba apjoma dēļ, paplašināti neapskatīs jautājumu par ģimeni, kurā ir tikai viens vecāks.

Taču, ja autorei jāsalīdzina jēdzieni "pilna ģimene" un "pilnvērtīga audzināšana", un jāizvērtē, kuram no jēdzieniem ir lielāka nozīme, tad autore norāda, ka primārajā vietā viņa liktu jēdzienu "pilna ģimene", jo ģimene ir kā vide, un no socializācijas kā procesa skatu

punkta, videi, kurā atrodas bērns, ir milzum liela nozīme visā socializācijas procesā, tas ir galvenais faktors, kas ietekmē šo procesu, taču vēl jāpapildina, ka daudzas vērtības, ko bērns apgūst socializācijas procesā var notikt tikai atrodoties ģimenē (ģimenes vidē), kā tika minēts iepriekšējā lapaspusē), un šīs lietas bērns nespētu apgūt tikai ar audzināšanu, ja neatrastos šajā vidē.

2.3. Institūcijas, kas atbild par bērna tiesībām

Bērnu tiesības aizsardzības likuma 10. nodaļa ir veltīta bērnu tiesību aizsardzības organizācijām. Institūciju kompetences bērnu tiesību aizsardzības jomā ir noteiktas Bērnu tiesības aizsardzības likuma 61., 62., 62¹., 63., 64., 64¹., 64²., 64³., 65., 65¹., 65²., 65³., 65⁴., 66. pantā.¹¹⁷

Iepriekšminētā likuma 61. pantā ir noteikta Ministru kabineta kompetence bērna tiesību aizsardzības jomā. Pirmajā punktā minēts, ka Ministru kabinets izstrādā bērnu tiesību aizsardzības nodrošināšanai attiecīgus likumprojektus un izdod nepieciešamos noteikumus. Otrajā punktā ir minēts, ka Ministru kabinets apstiprina ilgtermiņa valsts politikas projektus bērnu tiesību aizsardzības jomā. Vēl Ministru kabinets apstiprina dažādas valsts izveidotās programmas, piemēram, valsts programmu sociālo pedagogu un sociālo darbinieku sagatavošanā u.c.¹¹⁸

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 62. pantā ir minēta Labklājības ministrijas kompetence, kur viens no ministrijas galvenajiem uzdevumiem ir, sadarbībā ar pārējām ministrijām, izstrādāt ilgtermiņa valsts politikas projektus bērnu tiesību aizsardzības jomā, tai skaitā valsts politikas projektus bāreņu un bez vecāku gādības palikušu bērnu alternatīvās aprūpes jomā. Labklājības ministrijas kompetencē ir organizēt un koordinēt to, lai tiktu uzraudzīts, ka normatīvie akti bērnu tiesību aizsardzības jomā tiek ievēroti. Vēl ministrijas pienākums ir informēt sabiedrību par bērnu tiesību aizsardzības jomā pieņemto likumu un normatīvo aktu noteikumiem, ieskaitot arī par starptautisko tiesību principiem šajā jomā. Labklājības ministrs apstiprina ikgadējo valsts programmu bērnu un ģimenes stāvokļa uzlabošanai, kā arī nosaka tās īstenošanas veidu, kritērijus un kārtību.¹¹⁹

62¹.pantā ir noteikta Veselības ministrijas kompetence, tā izstrādā valsts politikas projektus tieši bērnu veselības aprūpes jomā, tajā skaitā arī medicīniskās rehabilitācijas jomā

¹¹⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 05.05.2017.]

¹¹⁸Turpat.

¹¹⁹Turpat.

un šī ministrija vēl organizē un koordinē bērnu veselības aprūpi atbilstoši valsts programmai, likumiem un citiem normatīvajiem aktiem.¹²⁰

Sekojošajā, 63.pantā, ir ietverta Izglītības un zinātnes ministrijas kompetence. Kā iepriekš tika minēts, tā arī izstrādā valsts politikas projektus, bet šajā gadījumā, kā nojaušams, tieši bērnu izglītības un sporta jomā un organizē apstiprināto projektu izpildi.¹²¹ Izpētot šos konkrētos un turpmākos pantus par attiecīgo ministriju kompetencēm, autore secina, ka vienīgi pie Izglītības un zinātnes ministrijas kompetences bija ietverts tas, ka ministrija arī organizē to, lai šie apstiprinātie projekti tiktu izpildīti. Izglītības un zinātnes ministrija ir tā, kas nodrošina izglītības pieejamību jebkuram bērnam un izglītības kvalitāti.¹²²

Iekšlietu ministrija ir tā, kas sadarbībā ar Labklājības ministriju un citām institūcijām nodrošina, lai tiek izstrādāts programmu projekts triju gadu periodam bērnu noziedzības novēršanai un bērnu aizsardzībai pret noziegumu, un koordinē šīs programmas īstenošanu. Tas nozīmē to, ka Iekšlietu ministrijas kompetencē ir uzraudzīt, lai šī programma tiktu realizēta arī reālajā dzīvē. Kā arī tās kompetencē ir nodrošināt policijas darbiniekiem speciālu apmācību darbam ar nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem un nepilngadīgajiem noziedzīgo nodarījumu upuriem un viņu ģimenēm.¹²³ Autores prāt šis ir svarīgs punkts ministrijas kompetencē, jo nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem ir vajadzīga cita pieeja. Nepilngadīgu personu vēl sabiedrībā mēdz dēvēt par bērnu. Autores prāt bērnu, ar speciālu pieeju tam, ir iespējams ievirzīt atpakaļ “pareizajās sliedēs”, tas nozīmē, ka ir nepieciešams cilvēks ar speciālu apmācību, kurš ar bērnu, kas pārkāpj likumu, ir spējīgs, pēc bērna domām, rast kādu kompromisu, kāds, kuram bērns arī varētu uzticēties. Mūsu nākotne ir mūsu bērni. Tāds uzskats pastāv visā sabiedrībā.

Ļoti interesants bija raksts, kas bija ievietots Latvijas Vēstneša portālā par Likumu un Valsti, kurā bija intervija ar Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietnieci tiesību politikas jautājumos Lailu Medīnu. L. Medīnai tika uzdots jautājums par to, cik liela ir sabiedrības atbildība par to, kā aug bērni, izglītojas, cik pilnvērtīgi sabiedrības locekļi no viņiem izveidojas, un vai sabiedrībai būtu jāuzņemas atbildība par to. Un šāda bija L. Medīnas atbilde: *“Mēs saņemam jau gatavu produktu, par ko uzņemamies atbildību. Bet, kā veidojusies šo cilvēku dzīve iepriekš, jau no bērnības... Ja runājam par iestādēm – tās droši vien visvairāk būtu pašvaldības, to sociālie dienesti. Noteikti arī policija, kam jāuzrauga vispārējā kārtība. Lielā pilsētā varbūt ir grūtāk, bet es pieņemu, ka mazākās pašvaldībās vietējiem policistiem pret*

¹²⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 05.05.2017.]

¹²¹ Turpat

¹²² Turpat.

¹²³ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 64.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 05.05.2017.]

pirmajiem bērna vai pusaudža pārkāpumiem būtu jāizturas ar tikpat lielu nopietnību kā pret nopietnu noziegumu.

Nākamais, par sabiedrības atbildību runājot, dažādām nevalstiskajām organizācijām būtu pamazām jāveido sabiedrības attieksme, sabiedriskā doma, ka nevar tā vienkārši pagriezt problēmām muguru. Ir vairāk jādomā par ētiskām vērtībām. Skatos uz saviem bērniem: skolēnus ļoti ietekmē kopīgais viedoklis par to, kas ir labi un kas - slikti. Ja šajos kritērijos sākas noslīdējumi, tie ļoti ietekmē arī bērnu, pēc tam jau pusaudžu morālās īpašības un priekšstatu par dzīves pamatvērtībām un pieļaujamo rīcības robežu.”¹²⁴

Autore piekrīt L. Medinas viedoklim par to, ka pret bērnu – likumpārkāpēju ir jāizturas ar tikpat ļoti lielu nopietnību kā pret nopietnu noziegumu. Uzsvars šajā gadījumā ir tieši uz atbildīgo personu attieksmi pret šo bērna pārkāpumu, nevis uz sankcijām. Tādēļ arī autore augstāk minēja, ka piekrīt tam, ka ir vajadzīgas personas ar speciālu apmācību konkrēti jautājumos par bērniem, kuri pārkāpj likumu.

Turpinot tālāk, Tieslietu ministrijas kompetencē ir organizēt tiesnešu apmācību bērna tiesību jautājumos, kā arī Tieslietu ministrija nodrošina tādu tiesu darba organizāciju, lai lietas, kas saistītas ar bērna tiesību un interešu aizsardzību, tiktu izskatītas ārpus kārtas.¹²⁵ Piemēram, Civillietas izskata slēgtā tiesas sēdē, ja lieta ir par bērna izcelšanās noteikšanu, adopcijas apstiprināšanu un atcelšanu, pagaidu aizgādības nodibināšanu, bērna prettiesisku pārvietošanu pāri robežai uz ārvalsti vai aizturēšanu ārvalstī un bērna prettiesisku pārvietošanu pāri robežai uz Latviju vai aizturēšanu Latvijā, aizgādības un saskarsmes tiesībām, kā arī pagaidu aizsardzību pret vardarbību.¹²⁶ Un Ģenerālprokuratūras kompetence ir organizēt prokuroru apmācību bērna tiesību jautājumos un nodrošināt bērna tiesību ievērošanu pirmstiesas izmeklēšanas procesā.¹²⁷

64². pantā ir teikts, ka Kultūras ministrijas kompetencē ir izstrādāt valsts programmu bērnu kultūras un kultūrizglītības jomā, kā arī tā atbild par šīs programmas īstenošanu.¹²⁸

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ir tā, kas uzrauga un kontrolē normatīvo aktu ievērošanu bērnu tiesību aizsardzības jomā. Un valsts bērnu tiesību aizsardzības inspektors

¹²⁴ “Notiesātais un likumpaklausīga dzīve. Valsts kā starpnieks šajā ceļā” Intervija ar L. Medinu. Latvijas Vēstneša portāls. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/viedokli/219606-notiesatais-un-likumpaklausiga-dzive-valsts-ka-starpnieks-saja-cela/> [aplūkots 07.04.2017.]

¹²⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 64¹.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 06.05.2017.]

¹²⁶ Civilprocesa likuma 11.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998. gada 3. novembris, Nr. 326/330 (1387/1391), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots 13.05.2017.]

¹²⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 64³.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 05.05.2017.]

¹²⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

ir persona, kurai ir tiesības veikt pārrunas un iztaujāt bērnu bez citu personu klātbūtnes.¹²⁹ Šeit varētu rasties neliela pārklāšanās, salīdzinot ar Labklājības ministrijas kompetenci, kur teikts, ka tā organizē un koordinē normatīvo aktu ievērošanas uzraudzību bērnu tiesību aizsardzības jomā.

Tiesībsarga kompetencē ietilpst sabiedrības informēšana par bērna tiesībām.¹³⁰ Nav pateikts, kā tieši Tiesībsargs veic šo uzdevumu, taču atkal rodas neliela pārklāšanās institūciju kompetencēs, jo Labklājības ministrija arī informē sabiedrību par bērna tiesību aizsardzības jomā pieņemto likumu un normatīvo aktu noteikumiem. Kā arī Tiesībsargs izskata sūdzības par bērna tiesību pārkāpumiem, īpašu uzmanību pievēršot valsts vai pašvaldību iestāžu un to darbinieku izdarītajiem pārkāpumiem.¹³¹

Vēl pastāv Uzturlīdzekļu garantiju fonda administrācija. Tā likuma noteiktajā kārtībā nodrošina bērna tiesības uz sociālo nodrošinājumu, izmaksājot uzturlīdzekļus no Uzturlīdzekļu garantiju fonda.¹³²

Pastāv arī atsevišķa institūcija, kuras mērķis ir sekmēt, lai Latvijā tiek ieviesta Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Konvencija par bērna tiesībām un izpildītas Apvienoto Nāciju Organizācijas Bērna tiesību komitejas rekomendācijas Latvijas valdībai, kas saistītas ar šo konvenciju. Šo institūciju sauc par Bērnu tiesību aizsardzības komisiju.¹³³

Visbeidzot, Bērnu tiesības aizsardzības likuma 66.pants nosaka pašvaldību kompetenci bērnu tiesību aizsardzībā. Novada pašvaldība un republikas pilsētas pašvaldība analizē stāvokli bērna tiesību ievērošanas jomā. Pašvaldība sniedz palīdzību un atbalstu ģimenēm, kurās ir bērni, garantējot ikvienam pašvaldības teritorijā dzīvojošam bērnam pajumti, siltumu, apģērbu un vecumam un veselības stāvoklim atbilstošu uzturu. Pašvaldība, atbilstoši likumam, nodrošina ārpusģimenes aprūpi tiem bērniem, kuriem uz laiku vai pastāvīgi no savas ģimenes, vai kurus viņu pašu interesēs nedrīkst atstāt šajā ģimenē. Pašvaldība veic arī citus pasākumus bērna tiesību nodrošināšanā. Bērna tiesību nodrošināšanā pašvaldība iesaista sabiedrību, kā arī koordinē sabiedrisko organizāciju darbību.¹³⁴

¹²⁹ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65¹.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

¹³⁰ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65².pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

¹³¹ Turpat.

¹³² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65³.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

¹³³ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 65⁴.pants. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

¹³⁴ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

Bāriņtiesas kā aizbildnības iestādes nodrošina bērna personisko un mantisko tiesību aizsardzību.¹³⁵

Interesanti ir tas, ka nevienā vietā nav minēts pats primārais – Latvijas Republikas Saeima kā likumdevējs, kas ir pamatā gandrīz visām šīm institūcijām, jo lielākā daļa šo institūciju strādā ar likumu vai pamatojoties uz to.

Autores prāt, šīs institūcijas un to kompetences ir diezgan sadrumstalotas, jo galu galā mērķis visām ir viens – nodrošināt bērniem to tiesības un uzraudzīt, lai tās tiktu ievērotas. Dažās vietās arī tika pamanīta neliela pārklāšanās institūciju kompetencēs. Kā arī ļoti svarīgi ir tas, vai savstarpēji starp institūcijām notiek pienācīga saziņa bērnu tiesību jautājumos.

2.3.1. Deinstitutionalizācija un sociālie pakalpojumi bērniem un personām ar invaliditāti

Ministru kabineta 2016. gada 3.februāra rīkojumā Nr. 115. ir ietverts rīcības plāns ar nosaukumu “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu no 2011. līdz 2017.gadam” īstenošanai 2016. – 2017.gadā”. Šī rīcības plāna ietvaros ir, saskaņā ar MK noteikumiem, "Darbības programmas "Izaugsme un nodarbinātība" specifiskā atbalsta mērķa "Palielināt kvalitatīvu institucionālai aprūpei alternatīvu sociālo pakalpojumu dzīvesvietā un ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu pieejamību personām ar invaliditāti un bērniem" pasākuma "Deinstitutionalizācija" īstenošanas noteikumi, kuri izsludināti 2014.gada 30.oktobrī.¹³⁶

Pasaulē par deinstitutionalizāciju (DI) sāka runāt pagājušā gadsimta sešdesmito gadu beigās, kad cilvēktiesību aktīvistu arvien vairāk norādīja uz personu ar garīgās attīstības traucējumiem un psihiskām saslimšanām tiesībām dzīvot sabiedrībā, ģimeniskā vidē, nevis būt izolētām slēgtās institūcijās. Institūcijās galvenokārt tiek nodrošināta pajumte un ēdināšana, sniegta minimālā nepieciešamā aprūpe, mazāku uzmanību pievēršot iemītnieku individuālajām vajadzībām, patstāvības un pašnoteikšanās palielināšanai.¹³⁷ Kopējais DI mērķis ir radīt tādu vidi un sociālo pakalpojumu sistēmu, lai noteiktām personu grupām, kurām ir ierobežotas spējas sevi aprūpēt (attiecas arī uz bērniem), nebūtu jānonāk institūcijās, to vietā nodrošinot tām nepieciešamos sociālos vai veselības aprūpes pakalpojumus mājās vai ģimeniskā vidē.¹³⁸

¹³⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs, Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 13.05.2017.]

¹³⁶ Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5505> [aplūkots 18.05.2017]

¹³⁷ Turpat.

¹³⁸ Rīcības plāns deinstitutionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Apstiprināts ar Labklājības ministra 2015.gada 15.jūlija rīkojumu Nr.63

Pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [aplūkots 18.05.2017]

Mūsdienās DI mērķa grupas plānošanas periodā no 2014.gada līdz 2020.gadam ir pilngadīgas personas ar garīgā rakstura traucējumiem, kuras dzīvo pašvaldībā vai valsts sociālajos aprūpes centros (VSAC), ārpusģimenes aprūpē esošie bērni un jaunieši līdz 18 gadu vecumam, kuri saņem pakalpojumus ilgstošās aprūpes institūcijās, kā arī bērni ar funkcionāliem traucējumiem, kas dzīvo ģimenēs un viņu vecāki vai likumiskie pārstāvji.¹³⁹ Taču bakalaura darbā autore vairāk pievērsīsies projekta daļai, kura ir par ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem un jauniešiem līdz 18 g.v., kuri saņem pakalpojumus ilgstošās aprūpes institūcijās.¹⁴⁰

Rīcības plāna uzdevumos ietilpst: popularizēt adopciju, t.sk., adoptētāju labo pieredzi, kas iedrošinātu sabiedrību un bērnu adopciju un samazinātos bērnu skaits bērnunamos, ieviest apmācību programmu adoptētājiem, lai personu sagatavotu adopcijas procesam, nodrošināt asistenta pakalpojumus (bērniem ar speciālām vajadzībām, asistents dodas, piemēram, līdz uz skolu), veikt pētījumu par viena vecāka ģimeņu un daudz bērnu ģimeņu situācijas problemātiku un efektīvākiem atbalsta risinājumiem, t.sk. augsta nabadzības riska mazināšanai, nodrošināt iespēju saņemt psiholoģisko palīdzību gadījumos, kad bāriņtiesām jālemj par bērnu tiesību un interešu ievērošanu, nodrošināt vecākiem iespēju saņemt valsts juridisko palīdzību bāriņtiesas pieņemtā lēmuma pārsūdzēšanai bērna tiesību un tiesisko interešu aizsardzības lietās, sniegt sabiedrībai izsmeļošu un kvalitatīvu informāciju par normatīvajos aktos paredzētajām tiesībām un ģimenes un darba dzīves saskaņošanas iespējām, sniegt psiholoģisko atbalstu ģimenēm ar bērniem krīzes situācijās¹⁴¹ un daudz citu svarīgu uzdevumu.¹⁴²

Vēlamie sasniedzamie rezultāti projekta ietvara beigās, tas ir, 2020.gadā, attiecībā uz ārpusģimenes aprūpē esošajiem bērniem un jauniešiem līdz 18 gadu vecumam, kuri saņem pakalpojumus ilgstošās aprūpes institūcijās, ir šādi:

- 1) Bērnu skaits, kas ievietoti ilgstošās aprūpes institūcijās ilgāk par 3-6 mēnešiem samazinājies par 60%
- 2) Bērnu skaits institūcijās samazinājies līdz 720 (2012.gadā bērnu skaits institūcijās bija 1799)
- 3) 3400 bērniem ar funkcionāliem traucējumiem nodrošināti sociālie pakalpojumi¹⁴³

¹³⁹ Rīcības plāns deinstitutionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Apstiprināts ar Labklājības ministra 2015.gada 15.jūlija rīkojumu Nr.63

Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴⁰ Projekta "Kurzeme visiem" mājaslapa. "Kas tas ir deinstitutionalizācija" Pieejams: <http://kurzemevisiem.lv/2017/02/17/kas-tas-ir-deinstitutionalizacija/> [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴¹ Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas mājaslapa. Politikas plānošanas dokumenti. Rīcības plāns "Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. - 2017.gadam īstenošanai" 2016. - 2017.gadam. Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3284> [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴² Plašākai apskatīšanai pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3284> Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115. [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴³ Turpat.

Visām šajā projektā iesaistītajām personām, tai skaitā bērniem, tiek izstrādāti individuālie atbalsta plāni, tas nozīmē, ka notiek mērķa grupu individuālo vajadzību izvērtēšana. Attiecībā uz bērniem, kas atrodas bērnu aprūpes institūcijās, pie individuālo vajadzību izvērtēšanas piedalās sociālie darbinieki, sociālie pedagogi, neirologi, logopēdi, fizioterapeiti, klīniskie psihologi un vēl citas personas.¹⁴⁴

Plānošanas reģioni, sadarbībā ar pašvaldībām apkopo un analizē, cik un kādi sabiedrībā balstītie sociālie pakalpojumi klientiem ir nepieciešami noteiktās teritorijās, sabiedrībā balstīto sociālo un vispārējo pakalpojumu pieejamību un pašvaldību attīstības programmās plānoto un ilgstošās aprūpes institūciju infrastruktūras un cilvēkresursu izmantošanas iespējas. Tad tiek veidoti institūciju reorganizācijas plāni un tad tiek izstrādāti reģionu deinstitucionalizācijas plāni.¹⁴⁵

Līdz šim, izskatot izvērtējumu Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojuma Nr. 115 Rīcības plānā “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. – 2017.gadam” īstenošanas vidusposmā no 2012.gada līdz 2014.gadam, secināms, ka ir palielinājusies dzimstība un samazinājies abortu skaits, palielinājies atbalsts ģimenēm ar bērniem mājokļu iegādei, palielinājusies adopcija, uzlabojas bērnu attīstībai un audzināšanai labvēlīgi apstākļi, uzlabojas ģimeņu vērtējums par valsts nodrošināto atbalstu ģimenēm ar bērniem, pieaug ģimeņu ar bērniem apmierinātība ar dzīves kvalitāti, samazinās nabadzības riskam pakļauto ģimeņu īpatsvars, samazinājies šķirto laulību skaits, uzlabojas no vardarbības ģimenē cietušajiem sniegtie pakalpojumi, bāreņu un bez vecāku gādības palikušajiem bērniem vairāk iespēju augt ģimeniskā vidē, ārpusģimenes aprūpes iestādē esošiem jauniešiem palielinājusies iespēja praktizēties patstāvīgai dzīvei.¹⁴⁶

Ir secināms, ka šis projekts ir pozitīvi ietekmējis esošo situāciju Latvijā, konkrēti attiecībā tieši uz bērniem un viņu tiesībām augt pilnā ģimenē, ja arī tas nav iespējams, tad projekta ietvaros bērniem tiek mēģināts nodrošināt augšanu ģimeniskā vidē, kā arī projekta ietvaros ir panākts lielāks atbalsts ģimenēm, kurās aug bērni.

¹⁴⁴ Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Apstiprināts ar Labklājības ministra 2015.gada 15.jūlija rīkojumu Nr.63

Pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴⁵ Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Apstiprināts ar Labklājības ministra 2015.gada 15.jūlija rīkojumu Nr.63

Pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [aplūkots 18.05.2017]

¹⁴⁶ Informācija pieejama Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas mājaslapā. Politikas plānošanas dokumenti. Rīcības plāns “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. - 2017.gadam īstenošanai” 2016. - 2017.gadam. Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3284> [aplūkots 18.05.2017]

3. SABIEDRĪBAS IZPRATNE PAR PILNAS ĢIMENES NOZĪMI BĒRNA SOCIALIZĀCIJAS PROCESĀ

Pētniecības daļas ietvaros aptaujā piedalījās 100 respondenti, no kuriem lielākā daļa bija vecāki bērniem, kā arī aptaujā piedalījās personas, kuras ikdienā strādā/saskarās ar bērniem. Vidējais respondentu vecums – 28 gadi. Aptaujas bija vērstas tieši uz sabiedrības viedokli norādītajos jautājumos, jo ar visiem šiem jēdzieniem mēs saskaramies ikdienā, nereti atstājot sevī pārdomas par to, ko tad īsti šis jēdziens sevī ietver.

1. **Diagrammā Nr. 1 attēlota atbilde uz pirmo jautājumu.** Lielākā daļa respondentu ar jēdzienu “socializācija” izprot, ka socializācija ir process, kurā persona arvien vairāk uzzina par sevi, paralēli apgūst zināšanas, vērtības, tradīcijas, kultūru, sabiedrības normas un to pieredzi, kā arī persona iejūtas sabiedriskajā vidē. Taču ļoti liels skaits respondentu bija norādījuši, ka socializācija ir process, kurā persona iepazīstas ar citām personām, komunicē ar tām, iejūtas sabiedriskā vidē, kas, protams, nav nepareizi, bet vienas pašas šīs darbības nerada socializācijas procesu, kā arī 5 personas no visiem respondentiem bija norādījušas, ka viņiem socializācijas process asociējas ar to, ka persona arvien vairāk uzzina par sevi, kas atkal, protams, iekļaujas socializācijas procesā, bet tikai sevis apzināšana neveido socializācijas procesu.

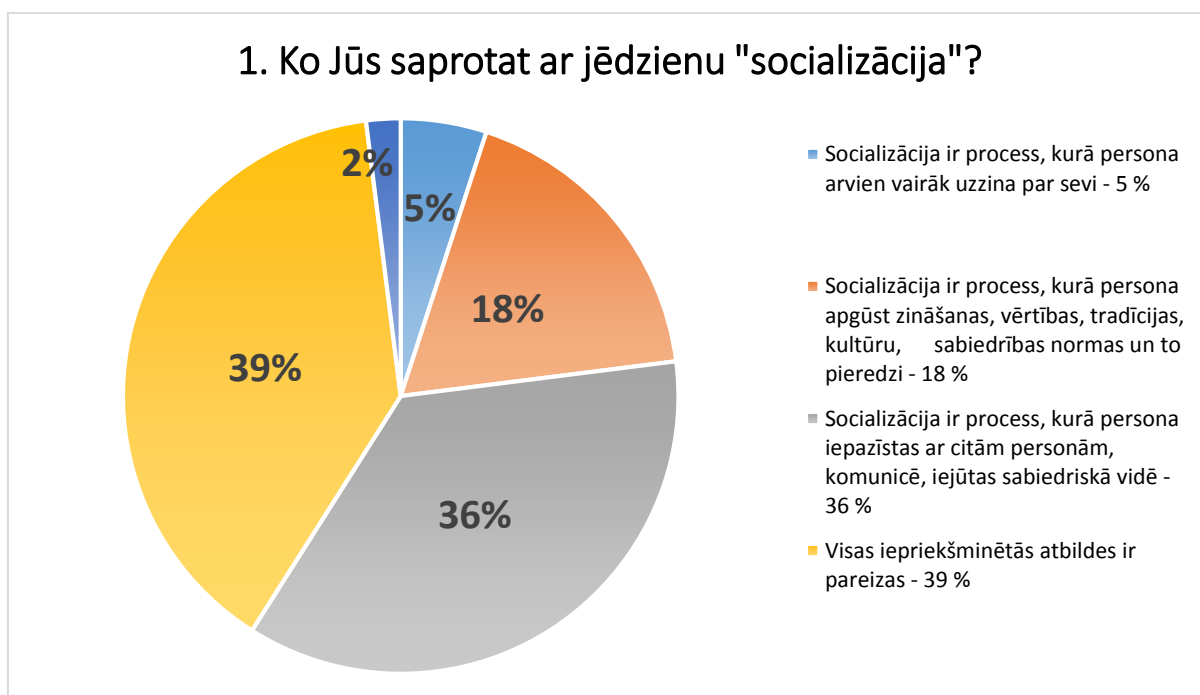

Diagramma Nr. 1

2. **Nākamais jautājums skanēja šādi – vai piekrītat uzskatam, ka persona socializējas visa mūža garumā, uz ko visi respondenti bija atbildējuši piekrītoši.**

3. **Diagrammā Nr. 2 attēlota respondentu atbilde uz trešo jautājumu.** Lielākā daļa respondentu atzīmēja, ka visas iepriekš norādītās atbildes ir pareizas, kas nozīmē, ka socializācijas procesā persona apgūst gan pašas primārās lietas no bērnības, ko mums iemāca vecāki: ēst, staigāt runāt, kā arī, ka persona šajā procesā apgūst kultūru, dzimumu lomas, kā arī personas iejūtas ērti sabiedriskajā vidē. Taču, pēc atbilžu skaita uz vienu no atbilžu variantiem “spēju iejusties ērti sabiedriskajā vidē”, to var sasaistīt kopā ar iepriekšējo jautājumu un secināt, ka nedaudz vairāk kā viena trešdaļa respondentu socializācijas procesu izprot tikai kā komunikēšanu ar citām personām, iejušanos cilvēku vidū. 2 no respondentiem bija norādījuši, ka socializācijas procesā personas apgūst pašas primārās lietas no bērnības, piemēram, ēst, staigāt, runāt.

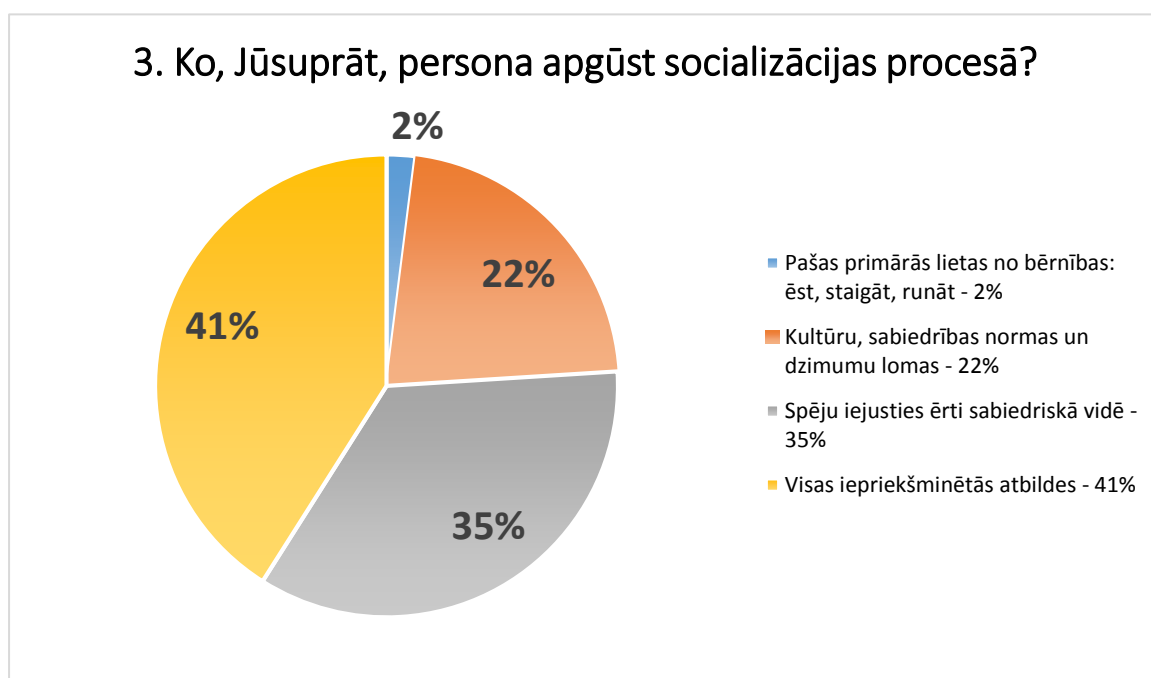

Diagramma Nr. 2

4. **Diagrammā Nr. 3 attēlota atbilde uz ceturto jautājumu.** Pārliecinošs pārsvars bija atbildei, ka tikums/tikumība ir cilvēka īpašība, kas viņam piemīt kā indivīdam un izpaužas ne tikai darbā, bet uzvedībā vispār. Šis respondentu viedoklis sakrīt ar darbā ietverto “tikumības” definīciju no Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta rīcības sēdes lēmuma.

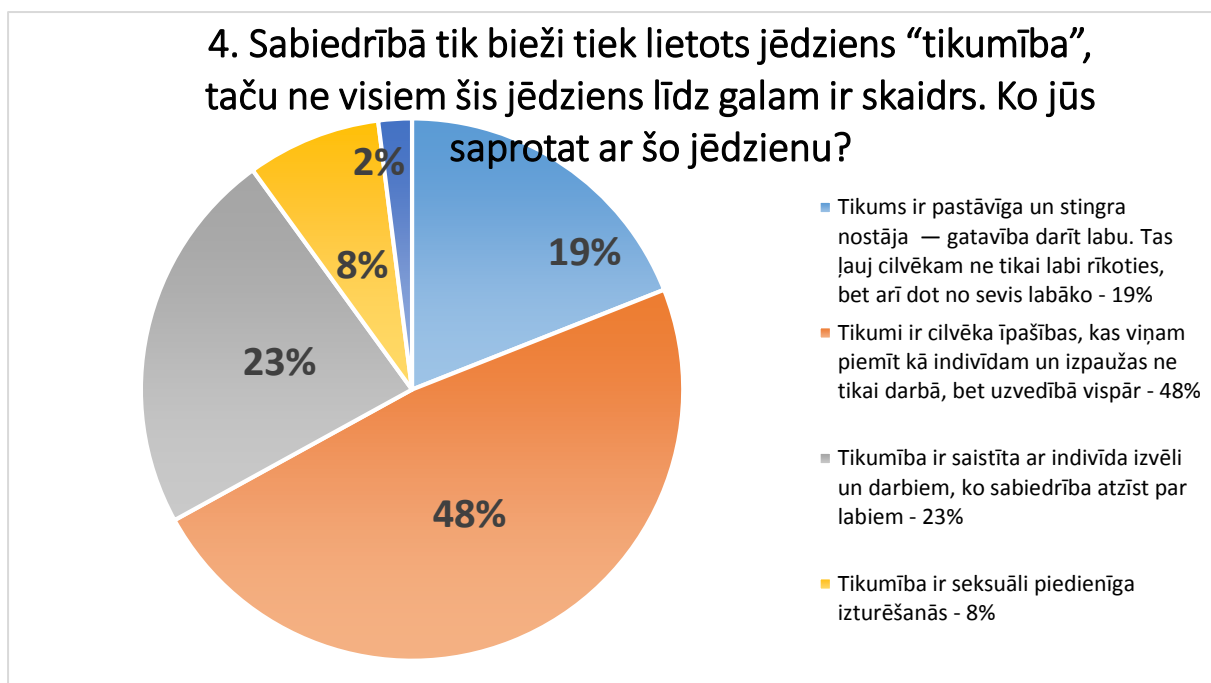

Diagramma Nr. 3

5. **Nākamais (5.) jautājums anketā skanēja šādi – kāpēc, pēc Jūsu domām, ir svarīgi būt tikumīgam?**

Respondentu atbildes bija dažādas. Vairāki respondenti bija norādījuši, ka svarīgi būt tikumīgam ir tāpēc, lai varētu dzīvot saskaņā ar Dievu. Citi bija norādījuši, ka tikumība vairo cilvēciskās vērtības. Lielākā daļa respondentu atbildēs bija saskatāms vārds “sabiedrība”, kopējā atbilžu doma bija tāda, ka sabiedrībā tikumību uzskata par tīkamu īpašību un netikumība bieži vien tiek nicināta – tāpat, var secināt, ka tikumīgam svarīgi ir būt, lai persona iekļautos sabiedrībā, lai cits citu spētu saprast. Ņemot vērā respondentu vairākuma atbildes, jautājuma atbilde varētu būt formulējama apmēram šādi: jo tikumīgāki būs cilvēki, jo augstāks būs sabiedrības labklājības līmenis. Vēl ievērojams vairums respondentu bija norādījuši, ka tikumīgam būt ir svarīgi, lai dzīvotu saskaņā ar sevi un savu sirdsapziņu, tāpat šī daļa respondentu uzskata, ka tikumība ir vērsta uz personas iekšieni.

Daži respondenti bija norādījuši, ka nezina vai arī ka tikumīgam būt nav svarīgi. Autores prāt, tas varētu saistīties ar to, ka respondentiem nav bijusi izpratne par šī vārda nozīmi.

6. **Diagrammā Nr. 4 attēlota atbilde uz sesto jautājumu.** Lielākā daļa respondentu ir norādījuši, ka visas norādītās atbildes ir pareizas, kas nozīmē, ka jēdziens “likumpaklausība” ietver gan sākot ar savu tiesību un tiesisko pienākumu apzināšanos, gan ar konkrēti rīcības seku apzināšanos, attiecīgi atturoties no nevēlamās darbības, gan, ka likumpaklausība ir spēja uzņemties atbildību par likumpārkāpumiem. Konkrēti, apskatot sīkāk respondentu atbildes, liela daļa (apmēram 1/3) ir atbildējusi, ka pamatā likumpaklausība ir tieši spēja apzināties savas rīcības sekas un atturēšanās no nevēlamās rīcības. Kas pēc būtības ir diezgan saprotams, ja šo jēdzienu tulkotu burtiski, tad tas būtu kā “klausīt likumu”, kas nozīmē atturēšanos no nevēlamās darbības, sekojot likumā noteiktajam. Gandrīz tik pat daudz ir norādījuši, ka likumpaklausības pamatā, vispirms, ir savs tiesību un tiesisko pienākumu apzināšanās, jo nezinot tiesības un pienākumus nevar “klausīt likumam”. Un deviņi no visiem respondentiem bija norādījuši, ka likumpaklausība ir spēja uzņemties atbildību par likumpārkāpumiem, taču autore uzskata, ka viens šāds nosacījums neatbilst likumpaklausības jēdzienam, jo likumpaklausība kā darbība vairāk ir vērsta uz to, lai nonāktu līdz likumpārkāpumam un tikai pēdējā gadījumā, ja kādu apstākļu dēļ ir noticis likumpārkāpums, ir jāspēj uzņemties atbildība, nevis jāizvairās no tās.

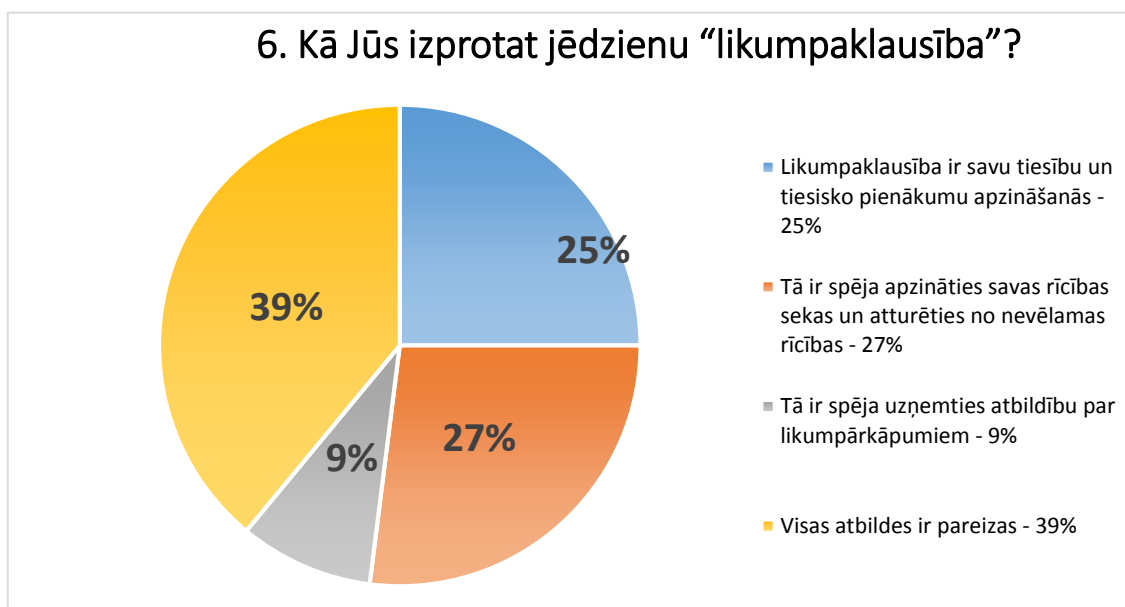

Diagramma Nr. 4

7. Septītais jautājums anketā bija šāds – kā Jūs domājat, kāds iemesls ir tam, ka persona pārkāpj likumu?

Ļoti liela daļa respondentu atbildēs bija saskatāmi tādi vārdi kā “nepareiza audzināšana”, kas saistīta, piemēram, ar uzmanības trūkumu no vecāku puses, par maz mīlestības, izmisums u.t.t, kā rezultātā veidojas tādi kā “psiholoģiskie iemesli”, “ģimene” attiecīgi ar domu, ka personai ir bijis slikts piemērs no mazotnes, “iztikas līdzekļu trūkums”, “garīgas slimības”, kā rezultātā persona vienkārši var neapzināties, ka ir pārkāpusi likumu, “vieglprātība un izklaide”, “bara instinkts”, kur, piemēram, pusaudži, lai gūtu adrenalīnu, grib izdarīt kaut ko pretēji likumam, “mantkārtība vai ļaunprātība”, kā arī daudzi respondenti bija norādījuši, ka iemesls varētu būt likumu nezināšana. Taču, kā zināms, likumu nezināšana neatbrīvo personu no atbildības.

Bija saskatāmas atbildes, kur respondenti bija norādījuši, ka iemesls tam varētu būt atrašanās alkohola vai narkotisko vielu ietekmē, jo tā rezultātā persona kļūst pārgalvīga un dažkārt neapzinās savas rīcības sekas, kā arī neapzinās savu rīcību kā tādu.

Kā arī daži no respondentiem bija norādījuši, ka iemesls tam, ka persona pārkāpj likumu var būt personas izvēle doties pa “vieglāko ceļu”, ar domu, ka personai ir vēlme sasniegt sevis izvirzīto mērķi, bet nespēja izvirzīt uzdevumus, kuru izpilde ļautu mērķim realizēties.

8. Astotajā jautājumā autore bija sniegusi skaidrojumu jēdzienam “socializācijas aģenti”, tālāk bija minējusi arī piemērus, un autore lūdza respondentiem socializācijas aģentus sakārtot secībā pēc, viņuprāt, svarīgākajiem.

Apkopojot jautājuma rezultātus, praktiski visi respondenti kā pirmajā un svarīgākajā vietā bija norādījuši ģimeni, otro un trešo vietu dalīja bērnu dārzs/skola/universitāte, taču ceturtajā vietā bija norādīta darba vieta un piektajā – plašsaziņas līdzekļi. Autore viennozīmīgi piekrīt sabiedrības viedoklim, ka ģimene ir pats svarīgākais personas socializācijas aģents.

9. **Diagrammā Nr. 5 attēlota atbilde uz aptaujas devīto jautājumu.** Ar pārliecinošu pārsvaru respondentu atbilde uz jautājumu ir šāda – lai ģimeni varētu atzīt par “pilnu ģimeni”, nav nozīme tam, cik ģimenē ir bērnu, bet ir jābūt abiem vecākiem, kas nozīmē – gan mammai, gan tētim. Šī respondentu atbilde apstiprina autores darbā ietverto definīciju jēdzienam “pilna ģimene”. Taču arī apmēram 1/5 respondentu ir norādījuši, ka, lai ģimeni uzskatītu par pilnu, pietiek ar diviem pieaugušiem cilvēkiem, kuru dzimums nav svarīgs, bet svarīga ir vēlme būt par vecākiem un kopīgi audzināt bērnu. Septiņi respondenti norādīja, ka pilnā ģimenē jābūt vismaz 2 bērniem, taču daži respondenti norādīja, ka arī viens vecāks un bērns var skaitīties pilna ģimene. Atbildi “cits” bija atzīmējuši 3 respondenti un viņu atbildes bija sekojošas: viens no respondentiem izteica savu viedokli, ka pilna ģimene ir cilvēki ar kuriem Tu jūties papildīts, laimīgs. Tie ir tie “savējie” cilvēki, kurus Tu jūti. Otrs respondents bija atbildējis, ka nav nozīmes kādi ir cilvēki, respektīvi, nav svarīgi tas kāda dzimuma, skaita, vecuma tie ir, svarīgākais ir tas ko tie spēj bērnam dot. Un trešais respondents norādīja, ka pilna ģimene ir tad ja ir bērni, kuriem ir vecāki, savukārt kuriem atkal ir savas ģimenes katram (vecāki, vecvecāki, brāļi, māšas, māšīcas).

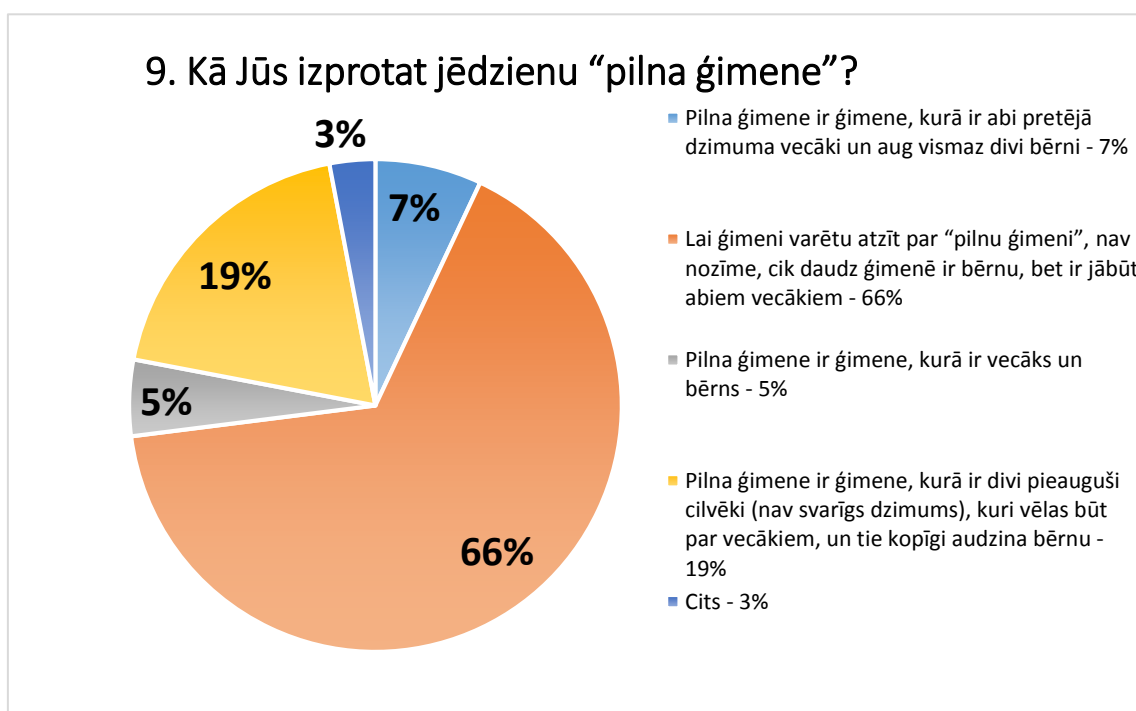

Diagramma Nr. 5

10. Desmitajā jautājumā autore jautāja pēc respondentu viedokļa uz pieņēmumu, vai respondenti piekrīt uzskatam, ka bērnam augot ir nepieciešams abu vecāku atbalsts un kāpēc.

Vairāk kā 2/3 respondentu (79) bija norādījuši, ka piekrīt uzskatam, ka bērnam augot ir nepieciešams abu vecāku atbalsts, 13 respondenti bija norādījuši, ka nepiekrīt uzskatam, taču 8 respondenti nebija atbildējuši uz šo jautājumu.

Kā svarīgāko no aspektiem, kādēļ bērnam būtu nepieciešams abu vecāku atbalsts, respondenti bija norādījuši to, ka katrs no vecākiem ir spējīgs sniegt neaizstājamu atbalstu, rūpes un gādību, jo katram no vecākiem ir sava individuālā audzināšanas pieeja. Respondentu atbildes bija dažādas, taču vairāk vai mazāk visas vērstas uz to, ka bērni ņem piemēru no vecākiem, un ja, piemēram, ģimenē aug dēls, bet ģimenē nav tēva, dēlam ir ļoti grūti pusaudzū gados par konkrētām lietām runāt ar māti un otrādi. Taču bija viedoklis, kur respondenti bija teikuši, ka bērns var augt arī tikai esot ģimenē ar vienu vecāku, un, ja vecākam ar bērnu būs labas attiecības, tas nebaidīsies vecākam stāstīt to, ko būtu gatavs stāstīt tikai noteiktā dzimuma vecākam.

Bija arī kāda respondenta atbilde, kurš minēja, ka tas esot nosakāms ļoti individuāli, atkarībā no tā, kāda ir ģimene, jo ģimenē var būt abi vecāki, taču tie nepievērš bērnam uzmanību un savā starpā pastāvīgi konfliktē, kas ļoti ietekmē bērnu, un šajā gadījumā tas, ka bērnam ir abi vecāki, nedod bērnam pienācīgu labumu, izņemot, varbūt, materiālo, taču var būt ģimene, kurā ir tikai mamma, kas bērnam dod visu nepieciešamo. Autore daļēji piekrīt šim uzskatam daļā par to, ka tas ir nosakāms ļoti individuāli, taču autore joprojām uzskata, ka lai arī kā pēc labākās sirdsapziņas vecāks viens savu bērnu audzinātu, bērnam ir nepieciešami abi vecāki, lai bērns augot un attīstoties izprastu vecāku un ģimenes nozīmi. Lai būtu piepildījums un mīlestība un lai būtu priekšstats par priekšzīmību un ģimenes vērtībām.

11. Uz vienpadsmito jautājumu par to, kāda nozīme ir tam, ka bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības ar jebkuru no vecākiem, piemēram, ja vecāki dzīvo šķirti, lielākā daļa respondentu norādīja, ka tam ir ļoti liela nozīme, jo to varētu sasaistīt kopā ar iepriekšējo (10.jautājumu), jo bērnam joprojām ir iespēja uzturēt un veidot personiskas attiecības ar abiem vecākiem, tas nozīmē, ka joprojām pie bērna audzināšanas piedalīties var abi vecāki. Kāds respondents bija norādījis, ka bērns, turpinot saskarsmi ar abiem vecākiem, mācās veidot attiecības arī sarežģītās situācijās, uz ko autore viennozīmīgi piekrīt, jo, ja vecāki ir šķirti un to starpā pastāv konflikts, bērnam, esot pa vidu, varētu būt ļoti grūti, taču svarīgi ir nezaudēt saikni ar abiem vecākiem, kā arī bērnam turpmākajā

dzīve būs vieglāk izveidot emocionāli pilnvērtīgas attiecības. Vairāki respondenti bija norādījuši, ka nesaskaņas starp bērnu vecākiem nedrīkst ietekmēt bērna saskarsmi/attiecības ar katru no vecākiem, jo bērns ir indivīds. Turklāt vēl kāds no respondentiem bija norādījis, ka, ja reiz bērnu ir radījuši abi vecāki, tad abiem vecākiem (un arī bērnam) ir jābūt tiesībām uzturēt personiskas attiecības.

12. Pirmspēdējā jautājumā bija lūgta respondentu pieredze attiecībā uz gadījumiem, kad bērnu vai viņa rīcību ir ietekmējis fakts, ka bērns ir audzis bez abu vecāku uzmanības, mīlestības un atbalsta.

Izvērtējot visas atbildes, autore nonāca pie secinājuma, ka lielākā daļa respondentu ir zināma kāda situācija, kur bērns ir audzis bez kāda no vecāku uzmanības vai pat arī bez abu vecāku uzmanības. Respondenti lielākajā daļā atbilžu šos bērnus raksturo kā agresīvus, ar tieksmi pēc apkārtējo uzmanības (bieži tas izpaužas kā nepieklājīgā uzvedībā, ietverot rupjības, nepieklājīgu rīcību, izrādīšanos apkārtējo vidū, pretošanos aizrādījumiem, apceļot savus vienaudzus), taču ir arī gadījumi, kur respondenti šos bērnus raksturo tieši pretēji – bērns esot bijis noslēgts, nav vēlējies komunicēt ar vienaudžiem, juties nepārliecināts par sevi, nespēj pieņemt lēmumus, nejūt atšķirības starp vēlmēm un vajadzībām. Kā arī bērns var justies nevienam nevajadzīgs, tam trūkst motivācijas, jo nav bijis neviens, kas spētu dot labus vārdus, uzmundrinātu, līdz ar to ietekme varētu būt tāda, ka bērns pie dažādām grūtībām padodas, un necenšas atrisināt situācijas.

Starp respondentu atbildēm bija arī pieredzes stāsti par to, ka bērns (puisis), kurš audzis tikai kopā ar mammu un pārsvarā uzturējies sieviešu sabiedrībā, pieaugot esot bijis sievišķīgs, neesot spējis pastāvēt par sevi brīžos, kad tas esot bijis nepieciešams un galu galā šis puisis dzīvē izvēlējis attiecībām meklēt sava dzimuma personu.

Vēl viens no pieredzes stāstiem bijis, kur meitene – pusaudze (14 – 15 gadi), dzīvojot kopā ar māti un ik dienu no mātes dzirdot to, cik grūti ir iztikt bez vīrieša, izmisīgi meklē vīriešu partneri, kā rezultātā iegūst neslavu visā pilsētā, un agrā vecumā kļūst stāvoklī.

Kāds cits pieredzes stāsts vēsta par puisi, kurš uzaudzis ar vecmāmiņu, bet ar vecmāmiņu nevis tāpēc, ka tam nebūtu māte vai tēvs, bet tāpēc, ka tēvs, uzzinot par puisi, uzreiz atteicies audzināt viņu un māte viena nav vēlējusies bērnu audzināt, kā rezultātā bērna vecmāmiņa uzņēmusies visas rūpes. Gala rezultātā puisim šobrīd ir ap 25 gadiem, puisim nav zināmas daudzas sabiedrībā pieņemtās normas, piemēram, puisis daudz melo un fantazē, puisis joprojām uzvedas kā bērns dažādās situācijās, viņš nav

patstāvīgs savos lēmumos, neprot apieties ar naudu un nezina, ko nozīmē strādāt, jo ir bijis iestājies tik daudz darbos, taču nevienā nav noturējies un šobrīd cīnās ar atkarību no spēļu automātu zālēm.

Pamatā puisim ir trūkusi vecāku mīlestība, puisim ir trūkusi uzmanība, jo vecmāmiņa, dzīvojot viena ar savu mazdēlu, nevar nodrošināt tam to, ko spētu vecāki.

Kāds respondents vēl no savas pieredzes bija norādījis, ka vēl nesen viņa jaunākais dēls (11 gadus vecs) tika apsmiets par to, ka puisis joprojām (savos 11 gados) jūtas labi vecāku un vecvecāku sabiedrībā.

Vairāki respondenti bija atbildējuši, ka bērns, augot bez vecākiem nespēj būt iejūtīgi – just līdzī līdzcilvēkiem, ka bērniem neinteresē citu cilvēku jūtas. Kā arī tika minēti vairāki zināmi gadījumi, kad bērns, kuram nav bijusi ģimene vai trūkusi tās uzmanība, ir ļoti neiejūtīgs un cietsirdīgs pret dzīvniekiem.

13. Pēdējais jautājums bija vērsts uz sabiedrības viedokļa noskaidrošanu par to, kas ietilpst jēdzienā “pilnvērtīga audzināšana”.

Šajā jautājumā respondentu atbildes bija vislīdzīgākās, jo gandrīz visās atbildēs dominēja tādi vārdi kā: mīlestība, atbalsts, atrasts brīvais laiks bērnam, uzticība, sapratne, vienlīdzība, rūpes. Daudzi no respondentiem pie pilnvērtīgas audzināšanas norādījuši faktu, ka jābūt abiem vecākiem, lai notiktu pilnvērtīga audzināšana. Jo katrs no vecākiem spēj dot savu. Pēc respondentu izvērstajām atbildēm varēja saprast, ka svarīgi ir tas, ka bērns, atnākot mājās, tiek uzklausīts, piemēram, kā tam šodien ir pagājusi diena, ka bērns var uzticēties vecākam. Ja ir kādas problēmas, vecāki kopā ar bērnu atrod šo “zelta” vidusceļu. Ģimenē netiek parādīts, ka bērnam nav tiesības izteikties un pieņemt lēmumus, bet tiek mācīts, ka bērnam vispirms jāaprunājas ar vecākiem, tādējādi veicinot komunikāciju abu starpā un vecākiem ir vieglāk izprast bērna rīcību kā arī otrādi. Audzināšana ir kopā būšana. Pēc respondentu atbildēm varēja izprast, ka audzināšana ietver abu vecāku vienotu izpratni par audzināšanu. Jābūt abu vecāku saskaņotiem lēmumiem, kas attiecas uz bērnu, jo nevar viens teikt vienu, bet otrs citu, jo tad bērnam rodas priekšstats, ka viens vecāks ir labāks, vai sliktāks. Sākas dalīšana.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Socializācijas saturā ietilpst visas tās vērtības, kas mūs izveido par cilvēcīgām būtnēm, nosakot robežas mūsu uzvedībā, nosakot robežas tam, kas skaitās saprātīgi, pieklājīgi un tā, kā pieņemts sabiedrībā, sevišķu uzmanību autore ir pievērsusi tādām vērtībām kā tikumība un likumpaklausība.
2. Likumpaklausība ir savu tiesību un tiesisko pienākumu apzināšanās, kas ietver sevī rīcības sekas apzināšanos un savas rīcības vadīšanu atbilstoši likuma priekšrakstiem.
3. Par pilnu ģimeni ir uzskatāma tāda ģimene, kurā ir divi vecāki – pretējā dzimuma pārstāvji- un šo jēdzienu neietekmē bērnu skaits ģimenē.
4. Civillikumā, izklāstot vecāku pienākumus attiecībā uz bērna audzināšanu, lielākā mērā tiek uzsvērtas tikai formālā nepieciešamo vajadzību apmierināšana, ko pēc būtības var nodrošināt arī institūcija, taču ģimenei būtu jābūt tai, kura bērnam sniedz neatvietojamās lietas (emocionālā un garīgā ziņā), ko nevar nodrošināt ārpus ģimenes, piemēram, emocionālo kontaktu, glāstus, bērns ģimenē iemācās attiecību veidošanu.
5. Bērna socializācija notiek pilnvērtīgāk, ja, bērnam augot, ir bijusi abu vecāku klātbūtne, jo katrs no vecākiem spēj dod bērnam neaizstājamu atbalstu un katram no vecākiem ir sava individuālā audzināšanas pieeja.
6. Nelabvēlīga ģimene ir labāks variants nekā bērna atrašanās institūcijā, jo vārdam “nelabvēlīgs” var būt tik daudz dažādu nozīmju, kas nebūt nenozīmē to, ka no nelabvēlīgas ģimenes, ar dažādu sociālo pakalpojumu starpniecību, nevar pārtapt par labvēlīgu ģimeni.
7. Bērni, kuri auguši bez vecāku mīlestības, uzmanības un atbalsta, lielākoties ir agresīvi, sevī noslēgti, nepatstāvīgi, cietsirdīgi, pretojas aizrādījumiem un tiem ir grūtāk iekļauties sabiedrībā.
8. Pilna ģimene ir nozīmīgāks faktors par pilnvērtīgu audzināšanu, jo ģimene (kā vide) ir tā, kurā bērns atrodas un apgūst daudz nozīmīgu vērtību, kuru nespētu apgūt tikai ar audzināšanu, ja neatrastos ģimenē.
9. Tikumīga un likumpaklausīga persona ir tā, kuru sagaida sabiedrība audzināšanas rezultātā, jo tikumīga un likumpaklausīga persona vislabāk spēs iekļauties sabiedrībā un nevēlēsies pārkāpt sabiedrībā pieņemtās normas. Nekur nav minēts, kādai jābūt personai, sasniedzot 18 gadu vecumu, bet var saprast, ka izstrādātās likumu normas un to ievērošana ir tas, ko sagaida sabiedrība.

10. Bērnu tiesību aizsardzības likuma 10.nodaļā ir norādītas institūcijas un to kompetences bērnu tiesību aizsardzības jomā, kurā tika minēts Ministru kabinets kā likumprojekta izstrādātājs, Labklājības ministrija, kas izstrādā valsts politikas projektus, taču nekur neparādās Saeima – kā likumdevējs, kas ir pamatā, lielākoties, visām šīm institūcijām, kuras strādā ar likumu vai pamatojoties uz to.
11. Institūciju, kas atbild par bērnu tiesībām, kompetences ir ļoti sadrumstalotas, ņemot vērā, ka visām ir viens mērķis – nodrošināt bērnu tiesību aizsardzību, vairāku institūciju kompetencēs ir pārklāšanās, piemēram, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija ir tā, kas uzrauga un kontrolē normatīvo aktu ievērošanu bērnu tiesību aizsardzības jomā, taču Labklājības ministrijas kompetencē gluži tas pats, izņemot, vārdu “uzrauga un kontrolē” vietā vārdi “organizē un koordinē”. Kā arī gan Tiesībsargs, gan Labklājības ministrija informē sabiedrību par bērnu tiesībām.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

Literatūra

1. Ausma Špone “Audzināšanas teorija un prakse”
Pieejams: <https://prezi.com/cjzjwmo0xild/audzinanas-process-teorija-un-prakse/>
[aplūkots 27.04.2017]
2. “Bērna attīstība pirmajā dzīves gadā” Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa.
Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [aplūkots 15.05.2017.]
3. “Bērnu tiesības” Latvijas Republikas Tiesībsargs.
Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/cilvektiesibas/bernu-tiesibas/bernu-tiesibas> [aplūkots 14.05.2017]
4. Bordāna Jāņa, Tieslietu ministra, uzruna – Augstākā tiesa.
Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Notikusas_konferences/BORDANS-1.doc
5. Brastiņu Ernests. Latviskās Latvijas labad, P-S. Zemnieka domas, 1934
6. Breslovs G. Psiholoģijas vārdnīca. Rīga: Apgāds „Mācību grāmata”, 1999
7. ES pamatnostādnes par bērnu tiesību veicināšanu un aizsardzību.
Pieejams: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.lv07.pdf>
[aplūkots 14.05.2017.]
8. Garleja Rasma “Cilvēkpotenciāls sociālā vidē”. Rīga: Raka, 2006
9. Gidenss E. Sabiedrības veidošanās. Rīga: „AGB”, 1999
10. “Ģimenes modeļi” Cilvēktiesību gids.
Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/kas-ir-gimene/gimenes-modeli> [aplūkots 05.05.2017]
11. “Jaunatnes izglītošana”. Nacionālo bruņoto spēku mājas lapa.
Pieejama: http://www.mil.lv/lv/Par_mums/Sadarbiba/Jaunatnes_izglitosana.aspx
[aplūkots 28.03.2017]
12. “Kapacitātes stiprināšana nodarbinātības un dzimumu līdztiesības politikas izstrādē un ieviešanā iesaistītajām institūcijām” Nacionālās programmas projekts Nr. VPD1/ESF/NVA/04NP/3.1.4/0001/0007, Labklājības ministrija, 2005
Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/dz_lidzt_un_izglitiba_macibugr.pdf
[aplūkots 06.05.2017]

13. "Kas ir tikumība?" Starptautiski sabiedriskās kustības "Par tikumību" mājaslapa.
Pieejams: <https://tikumiba.net/tikumiba/> [aplūkots 18.03.2017]
14. "Kas tas ir - deinstitucionalizācija" Projekta "Kurzeme visiem" mājaslapa. Pieejams:
<http://kurzemevisiem.lv/2017/02/17/kas-tas-ir-deinstitucionalizacija/>
[aplūkots 18.05.2017]
15. "Kas ir ģimene?" "Cilvēktiesību gids."
Pieejams: <http://www.cilvektiesibugids.lv/lv/temas/gimene/kas-ir-gimene> [aplūkots 05.05.05]
16. M. Kiopes Asoc.Prof. 2015.gada 3.decembra raksts "Tikumiskā audzināšana ir cilvēka morālā spēka attīstīšana". Pieejams: <http://asociacijagimene.lv/asoc-prof-m-kiope-tikumiska-audzinasa-ir-cilveka-morala-speka-attistisana/> [aplūkots 15.03.2017]
17. K. Ķipēna, A. Vilks "Kriminoloģija". Nordik, 2004
18. Laķis P. Lekciju kurss. Ievads socioloģijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2002
19. Latvian Oxford Living Dictionaries. Tikumība. Pieejams:
<https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/tikumiba> [aplūkots 17.03.2017]
20. Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas Valsts Bērnu tiesību Aizsardzības inspekcijas mājas lapa. "Metodiskie ieteikumi darbā ar bērniem"
Pieejams:http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/metodiskie_ieteikumi_darba_ar_berniem/?doc=818 [apskatīts 15.05.2017.]
21. LZA Terminoloģijas komisijas mājas lapa. Likumpaklausīga persona.
Pieejams:<http://termini.lza.lv/term.php?term=likumpaklaus%C4%ABga%20persona&lang=LV> [aplūkots 27.03.2017]
22. Miķelsona Ulda raksts "Juridiskās psiholoģijas jēdziens un nozīme".
Pieejams:http://www.eksperts.gold.lv/Juridiskas_psihologijas_jedziens_un_nozime.pdf [aplūkots 20.04.2017]
23. Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115.
Pieejams: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=280055> [aplūkots 18.05.2017]
24. "Notiesātais un likumpaklausīga dzīve. Valsts kā starpnieks šajā ceļā." Intervija ar L. Medinu. Latvijas Vēstneša portāls. Pieejams:
<http://m.lvportals.lv/visi/viedokli/219606-notiesatais-un-likumpaklausiga-dzive-valsts-ka-starpnieks-saja-cela/> [aplūkots 07.04.2017.]
25. Omārova S. Cilvēks dzīvo grupā: sociālā psiholoģija. R., Kamene, 1996
Pieejams: <http://gramataselektroniski.blogspot.com/2010/07/cilveks-dzivo-grupa-silva-omarova.html> [aplūkots 28.03.2017]
26. Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010

27. „Par Jaunsardzes attīstību 2015. –2024. gadā” informatīvais ziņojums.
Pieejams: http://www.jic.gov.lv/~media/RJC/Normativie_akti/Jaunsardzes%20attistibas%20plans%202015-2024.gadam_no%20Jura.ashx [aplūkots 28.03.2017]
28. Rezevska Baiba, Dr.iur, “Viendzimuma pāru kopdzīves regulējuma tiesībpolitiskā problemātika”, Jurista Vārds, 2015, gada 24.gebruāris / Nr. 08(860)
29. Latvijas Republikas Satversmes 8.nodaļas komentāri. Autoru kolektīvs prof. Dr.iur. Ringolda Baloža vadībā. Latvijas Vēstnesis, 2011.gads
30. S.Stašāne “Socializācija un tās nozīme cilvēka personības tapšanā”
Pieejams: <http://www.politeh.lv/elibrary/HTML/download.php?filename=SC07.0>
31. Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS mājaslapa. “Ģimenes – de jure un de facto”.
Pieejams: <http://providus.lv/article/gimenes-de-jure-un-de-facto> [aplūkots 19.05.2017]
32. Latvijas Republikas Civillikuma komentāri, Saistību tiesības, Otrais izdevums K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcija. Rīga: Mans īpašums, 2000
33. Latvijas Republikas Tiesībsarga 2013.gada ziņojums.
Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs_imp.nsf/0/f93676b8efd68146c2257cdf004b08f6/\\$FILE/650.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS11/saeimalivs_imp.nsf/0/f93676b8efd68146c2257cdf004b08f6/$FILE/650.pdf) [aplūkots 07.05.2017]
34. Tildes vārdnīca. Konsenss.
Pieejams: <http://www.letonika.lv/groups/default.aspx?q=konsenss&s=0&g=1&r=1107>
[aplūkots 18.05.2017]
35. Vilks A. Deviantoloģija. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001.
36. Vindere Māra Dr.habil.psych., Dr.oec., profesore “Sociālo pārmaiņu psiholoģiskie aspekti personības socializācijas procesā”.
Pieejams: <http://www.socpsihologija.lv/lv/download/socialo-parmainu-psihologiskie-aspekti-personibas-socializācijas-procesa.html> [aplūkots 05.05.2017]
37. Zobena, A., Cilvēks un dzīve socioloģijas skatījumā. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1996.
38. Anthony Giddens Socialology. Second edition. Cambridge CB2 1UR, UK, 1994
39. Post-synodal apostolic exhortation amoris laetitia of the holy father Francis to bishops, priests and deacons consecrated persons christian married couples and all the lay faithful on love in family. Pieejams:
http://w2.vatican.va/content/dam/francesco/pdf/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia_en.pdf [aplūkots 19.05.2017]
40. Simply Psychology.
Pieejams: <https://www.simplypsychology.org/self-concept.html>. [aplūkots 05.05.2017]

41. Susan D. Witt, Ph.D "Parental Influence on Children's Socialization to Gender Roles"
Adolescence, Summer, 1997.
Pieejams: <http://gozips.uakron.edu/~susan8/parinf.htm> [aplūkots 05.05.2017]
42. Андреева - Андеева Г.М. Социальная психология. Москва: ЗАО "Аспектпресс"
1994
43. Катаров.М.С. Социология, Москва:ЗАО "Аспектпресс", 2003

Normatīvie akti

1. ANO Vispārējās Cilvēktiesību deklarācija. 1948. gada 10. decembris
Pieejams: <http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/vispcd.htm> [aplūkots 14.05.2017]
2. ANO Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. 1976.
gada 23. marts. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/lv/pages/tiesibu-akti/ano-dokumenti/ano-starptautiskais-pakts-par-ekonomiskajam-socialajam-un-kulturas-tiesibam> [aplūkots 15.05.2017.]
3. Bērnu tiesību konvencija. Latvijas Vēstnesis. 1990. gada 2. septembris, Nr. 237
(5297). Pieejams: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [aplūkots
7.05.2017]
4. Bērnu tiesību deklarācija. 1959.gada 20.novembris. Pieejama:
<http://www.humanrights.lv/doc/vispaar/berndekl.htm>
5. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejams:
<https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/649> [aplūkots 16.06.2017.]
6. Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1992.gada
7.novembris, Nr. 43. Pieejam: <https://likumi.lv/doc.php?id=57980> [aplūkots
19.05.2017]
7. Civillikums: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41.,
Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 05.05.2017]
8. Bērnu tiesību aizsardzības likums. LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1998.gada 8.jūlijs,
Nr. 199/200 (1260/1261), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots
05.05.2017]
9. Civilprocesa likums. LR likums. [Latvijas Vēstnesis](#), 1998. gada 3. novembris, Nr.
326/330 (1387/1391), pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=50500> [aplūkots
13.05.2017.]

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2002.gada 26.maija spriedums lietā Frette pret Franciju.
Pieejams: <http://www.equalrightstrust.org/ertdocumentbank//frette%20v%20france.pdf> [aplūkots 19.05.2017]
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2008.gada 22.janvāra spriedums lietā E.B. pret Franciju.
Pieejams: [http://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["827961"\],"itemid":\["001-84571"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng#{)
3. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta 2009. gada 6.oktobra Senāta rīcības sēdes lēmumā Lietā Nr. SKC – 1012.
4. Pieejams: <http://at.gov.lv/files/uploads/files/archive/department1/2009/1012-t%20ric%20sede.doc> [aplūkots 02.05.2017]
5. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Civillietu departamenta 2013.gada 8.aprīļa spriedums Lietā Nr. SKC-1219/2013.
Pieejams: <http://at.gov.lv/files/files/1219-skc-2013.doc>

Politikas plānošanas dokumenti

1. “Ģimenes valsts politikas pamatnostādņu 2011. - 2017.gadam īstenošanai” 2016. - 2017.gadam Rīcības plāns .Ministru kabineta 2016. gada 3. februāra rīkojums Nr. 115. Latvijas Republikas Labklājības Ministrijas mājaslapa. Politikas plānošanas dokumenti.
Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3284> [aplūkots 18.05.2017]
2. Politikas plānošanas dokumenti. Latvijas Republikas Labklājības ministrijas mājaslapa.
Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/3284> [aplūkots 18.05.2017]
3. Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.-2020.gadam. Apstiprināts ar Labklājības ministra 2015.gada 15.jūlija rīkojumu Nr.63
Pieejams:http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf [aplūkots 18.05.2017]

Pielikumi

1.pielikums

Anketas paraugs

Sveicināti! Mani sauc Elīna Laugale, es esmu Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes bakalaura studiju programmas "Tiesību zinātne" 3. kursa studente un, balstoties uz aptaujas rezultātiem, veicu pētījumu sava bakalaura darba "Bērna tiesību augt pilnā ģimenē nozīme socializācija procesā" izstrādei.

Lūdzu atzīmējiet:

- Ikdienā saskaros/strādāju ar bērniem (esmu skolotājs, treneris u.t.t)
- Esmu vecāks bērnam/-iem
- Man nav bērnu

1. Ko Jūs saprotat ar jēdzienu "socializācija"?

- a) Socializācija ir process, kurā persona arvien vairāk uzzina par sevi
- b) Socializācija ir process, kurā persona apgūst zināšanas, vērtības, tradīcijas, kultūru, sabiedrības normas un to pieredzi
- c) Socializācija ir process, kurā persona iepazīstas ar citām personām, komunicē, iejūtas sabiedriskā vidē
- e) Visas iepriekšminētās atbildes ir pareizas
- f) Cits variants

2. Vai piekrītat uzskatam, ka persona socializējas visa mūža garumā?

3. Ko, Jūsaprāt, persona apgūst socializācijas procesā?

- a) Pašas primārās lietas no bērnības: ēst, staigāt, runāt
- b) Kultūru, sabiedrības normas un dzimumu lomas
- c) Spēju iejusties ērti sabiedriskā vidē
- d) Visas iepriekšminētās atbildes
- c)

Cits _____

4. Sabiedrībā tik bieži tiek lietots jēdziens “tikumība”, taču ne visiem šis jēdziens līdz galam ir skaidrs. Ko jūs saprotat ar šo jēdzienu?

a) Tikums ir pastāvīga un stingra nostāja — gatavība darīt labu. Tas ļauj cilvēkam ne tikai labi rīkoties, bet arī dot no sevis labāko

b) Tikumi ir cilvēka īpašības, kas viņam piemīt kā indivīdam un izpaužas ne tikai darbā, bet uzvedībā vispār

c) Tikumība ir saistīta ar indivīda izvēli un darbiem, ko sabiedrība atzīst par labiem

d) Tikumība ir seksuāli piedienīga izturēšanās

c)

Cīts _____

5. Kāpēc, pēc Jūsu domām, ir svarīgi būt tikumīgam?

6. Kā Jūs izprotat jēdzienu “likumpaklausība”?

a) Likumpaklausība ir savu tiesību un tiesisko pienākumu apzināšanās

b) Tā ir spēja apzināties savas rīcības sekas un atturēties no nevēlamas rīcības

c) Tā ir spēja uzņemties atbildību par likumpārkāpumiem

d) Visi atbilžu varianti ir pareizi

7. Kā Jūs domājat, kāds iemesls ir tam, ka persona pārkāpj likumu?

8. Socializācijas aģenti, tie ir sociālie institūti, kas personai sniedz izpratni par sabiedrību, tās kultūru un organizāciju. Socializācijas aģenti ir mums visapkārt, ar tiem mēs saskaramies ik dienu. Par socializācijas aģentiem pārsvarā tiek dēvēta ģimene un institūcijas, tai skaitā skolas, universitātes, uzņēmumi, dažādas militārās institūcijas un plašsaziņas līdzekļi. **Kas, Jūsaprāt, ir svarīgākais socializācijas aģents personai? Lūdzu, sakārtojiet secībā sākot ar svarīgāko soc. aģentu!**

9. Kā Jūs izprotat jēdzienu “pilna ģimene”?

- a) Pilna ģimene ir ģimene, kurā ir abi pretējā dzimuma vecāki un aug vismaz divi bērni
- b) Lai ģimeni varētu atzīt par “pilnu ģimeni”, nav nozīme, cik daudz ģimenē ir bērnu, bet ir jābūt abiem vecākiem
- c) Pilna ģimene ir ģimene, kurā ir vecāks un bērns
- d) Pilna ģimene ir ģimene, kurā ir divi pieauguši cilvēki (nav svarīgs dzimums), kuri vēlas būt par vecākiem, un tie kopīgi audzina bērnu
- e) Cits _____

10. Vai Jūs piekrītat uzskatam, ka, bērnam augot, ir nepieciešams abu vecāku atbalsts? Kāpēc?**11. Kāda nozīme ir tam, ka bērnam ir tiesības uzturēt personiskas attiecības ar jebkuru no vecākiem, piemēram, ja vecāki nedzīvo kopā (saskarsmes tiesības)?****12. Vai ir zināmi gadījumi, kad bērnu un viņa rīcību ir ietekmējis fakts, ka bērns ir audzis bez abu vecāku uzmanības, mīlestības un atbalsta? Kāds bija šis gadījums un kā tas ietekmēja bērnu? (nepieklājīga uzvedība, pretošanās aizrādījumiem u.t.t)****13. Ko Jūs saprotat ar jēdzienu pilnvērtīga audzināšana? Kas, pēc Jūsu domām, tajā ietilpst?**

Liels paldies par Jūsu viedokli,
veiksmīgu dienu!

2.pielikums

Intervijas ar Daci Riņķi atšifrējums. “Deinstitutionalizācija un bērni, kuriem trūkusi vecāku mīlestība, atbalsts un uzmanība” 2017.gada 19.maijs

Dace Riņķe ir profesionāla sociālā darbiniece ar vairāk kā divdesmit gadu pieredzi profesijā, šobrīd Jūrmalas domes sociālo un veselības jautājumu komitejas priekšsēdētāja, intervija norisinājās Jūrmalas pilsētas domē. Apzīmējumi – A: autore; D.R: Daces Riņķes kundze

A: Pastāstiet, lūdzu, sīkāk par tik plaši apspriesto deinstitutionalizācijas procesu, kā tas aizsākās, kāds ir tā mērķis, kā noris šis projekts

D.R: Deinstitutionalizācijas projekts aizsācies pirms vairākiem gadiem, kad Tiesībsargs bija izvērtējis situāciju Latvijas bērnu namos un ilgstošās sociālās iestādēs un secinājis, ka tajās atrodas nepamatoti liels skaits bērnu. Tad tika izstrādāts projekts deinstitutionalizācijai. Tas paredz, ka tiek slēgts konkrēts skaits aprūpes iestāžu un no iestādēm dzīvē uz sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem atgriežas konkrēts skaits cilvēki (tātad bērnu skaita samazināšanās bērnu namos). Akcents tiek likts uz personu vajadzību izvērtēšanu (individuālais vērtēšanas plāns, kura ietvaros šobrīd Dienas centros, bērnu namos, ilgstošās aprūpes institūcijās, ģimenēs tiek vērtēti bērni), darbu ar ģimeni, vairāk veltot laika dažādu speciālistu piesaistei -sociālajiem pedagogiem, psihologiem, krīzes centru un mentoru darbam. Un tikai tad, kad visi resursi ir izsmelti, tad tiek pieņemts šis galīgais lēmums – bērniņa ievietošana bērnu namā vai ārpus ģimenes aprūpē.

Teikšu, ka projekts šobrīd virzās smagnēji, un šobrīd tiek joprojām izstrādāts deinstitutionalizācijas plāns un izvērtēti nepieciešamie pakalpojumi. Šis projekts attiecas uz visu valsti pa novadiem, un projektā ir noteikts mērķa grupas lielums, kas pašvaldībai jāsasniedz projekta gaitā.

A: Tad pēc būtības sanāk, ka konkrēti Jūrmalā, uz doto brīdi, vairāk tiek strādāts ar ģimenēm, kurās ir nopietnas problēmas, lai šīs problēmas risinātu ar dažādu sociālo pakalpojumu palīdzību, kas ir vērsts uz to, lai samazinātos ievietoto bērnu skaits bērnu namos?

D. R.: Darbs visu laiku tiek pilnveidots un uzlabots. Pašvaldībā plānotas ir regulārās tikšanās kur dalību ņem Bērnu tiesību aizsardzības centrs, bāriņtiesa, nepilngadīgo uzraudzības komiteja, kur tiek izstrādāti bērniem korekcijas plāni.

A. Un starp šīm institūcijām notiek pienācīga saziņa?

D.R: Manuprāt, saziņa ir pienācīga, jo pašvaldībā ir virkne dažādas

padomes, konsultatīvās padomes, Bērnu tiesību aizsardzības centrs, Bērnu tiesību aizsardzības komisija un šajā komisijā piedalās dažādi speciālisti no institūcijām, kuri reizi mēnesī sanāk kopā un apspriež svarīgos jautājumus. Galu galā, turpinot vēl iepriekšējo, tiek strādāts ar bērniem un ģimenēm un līdz ar to ievietotu bērnu skaits iestādēs ar katru gadu samazinās. Cītīgi tiek meklētas arī bērniem audžu ģimenes, kas tomēr ir labāks priekšlikums nekā ievietot tos bērnu namos, jo audžu ģimenēs tieši vairāk tiek atspoguļota šī ģimeniskā vide, kas ietverta deinstitucionalizācijas plānā.

A: Bet kā īsti ir ar audžu ģimenēm, kurās bērns tiek ievietots uz laiku, vai nav tā, ka bērns ļoti pieķeras vecākiem?

D.R: Jā, neskatoties uz to, ka audžuģimene ir labākais pakalpojums, ko bērns var saņemt, ja ģimene kādu apstākļu dēļ nespēj par to rūpēties, bērnu ievietošanai audžu ģimenēs saskatāmi arī zināmi riski, jo dažkārt, bērnam pienākot pusaudžu gadiem, vecāks vairs ar bērnu nespēj tikt galā tā uzvedības dēļ un bērns nonāk atpakaļ bērnu namā, kā arī otrs risks ir tas, ka bērniņš audžu vecākiem ļoti pieķeras, un, tiem šķiroties, bērnam atkal tiek nodarīts emocionāls pāri darījums.

A: Jūs minējāt, ka pienākot pusaudžu gadiem, vecāks vairs nespēj tikt galā ar šo bērnu, ko Jūs ar to domājat?

D.R: Nu..., piemēram bērns sāk neklausīt, staigāt apkārt, kļūt par tā saucamo "ielas bērnu"¹⁴⁷

A: Arī pārkāpj likumu?

D.R: Jā, arī tā var gadīties

A: Tad varbūt vēl nedaudz šajā likuma pārkāpšanas gadījumā.. kā Jūs domājat, kas ir atbildīgs pie tā, ka rodas likumpārkāpēji?

D.R. Jūs domājat bērnus, nu, šie te mazgadīgie likumpārkāpēji?

A: Jā, tieši tā

D.R: Es domāju, ka tā ir sabiedrības – visas mūsu sabiedrības- vaina, jo bērns aug sabiedrībā.

A: Bet kā Jums šķiet.. vai arī ģimene tajā ir vainojama? Ir ģimenes, kuras taču audzina bērnu pareizi, mācot, kā uzvesties, ko labāk nedarīt, bet gala rezultāts var būt pavisam cits.

¹⁴⁷ ielas bērni — bērni, kuriem ir nepietiekama saikne ar ģimeni un kuri lielāko daļu laika pavada uz ielas vai citos bērna attīstībai nepiemērotos apstākļos, skaidrots Civillikumā: LR likums. Valdības Vēstnesis, 1992. gada 1. septembris, Nr. 41., Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 21.06.2017]

D.R. Jā, piekrītu, ka arī ģimenes vaina tā var būt, taču noteikti, ka var pastāvēt nejaušība tajā, ka vecāks pēc savas labākās sirdsapziņas var audzināt bērnu, dodot tam visu, kas nepieciešams, bet bērns vienalga var kļūt par likumpārkāpēju. Šajā ziņā es uzskatu, ka ļoti svarīga ir savstarpējā komunikēšana ar bērnu un bērnam veltītais laiks. Mūsdienās arī informāciju tehnoloģiju ienākšana mūsu dzīvē ir riska izraisošs faktors un ne reti bērniem ir socializēšanās, sociālo prasmju un iemaņu problēmas. Viņi to vienkārši neiemācās, jo daudz brīvā laika tiek pavadīts sociālajos tīklos. Dzīvojot virtuālo dzīvi bērns klusē un nemācās patstāvīgi domāt un izteikties.

A: Varbūt tad šajā sakarā Jūs varētu pastāstīt, kas, pēc Jūsu domām, ietilpst pilnvērtīgā audzināšanā

*D.R: Tā.., nu es uzskatu, ka pilnvērtīga audzināšana ietver vispārēju, garīgu, psiholoģisku labklājību, pašpietiekamību. Bērnam ir jāspēj dot pilnvērtīgs uzturs, pilnvērtīga izglītība, lai bērnam būtu normāls mājoklis. Pilnvērtīgi – tas nav mērāms naudā. *smaida**

Piemēram, es vienmēr vasarā ogas un puķes pārku no bērniem. Bērni šādi brīvo laiku pavada mērķtiecīgi darbojoties un bieži palīdz savai ģimenei. Ja bērnam ir ģimene, viņam ir skola, uz kuru iet, viņam ir mājas, kur atgriezties un pats svarīgākais – viņu gaida mājās!

A: Manuprāt, Jūs nosaucāt jau galvenos atslēgas vārdus: bērnu kāds gaida mājās.

D.R: Nu ja! Un Tā jau arī ir. Laimi nenes nauda- cilvēkam ir jābūt mīlētam un pieņemtam. Mēs varam stāvēt uz naudas kaudzes un būt bezgala nelaimīgi, slimi un neviens tajā mums nevar palīdzēt. Par naudu var nopirkt visu, veselību – nevar! Bērnam ir jābūt gaidītam, bērnam ir jābūt gribētam, bērnam ir jābūt mīlētam! Ja bērniņš piedzims negribēts un nemīlēts, tad tur arī sākas problēmas. Labi ja rūpes var palīdzēt uzņemties vecvecāki un bērns var uzaugt ģimeniskā vidē.

A: Tieši tā! Un.. tā kā sava darba ietvaros es strādāju ar dažādām ne tik, varbūt, līdz galam izprastiem, taču bieži lietotiem jēdzieniem, pastāstiet, ko Jūsaprāt ietver jēdziens “pilna ģimene”

D.R: Pilna ģimene, manuprāt, ir tāda ģimene, kurā ir mamma, tētis un bērns. Bet mūsdienās tas modelis ir izveidojies arī krietni savādāks. Pastāv arī ģimenes, kurās ir divas mammas un ģimenes ar diviem tētiem. Taču neskatoties uz to, es vairāk atbalstu tradicionālo ģimenes modeli, kurā ir mamma un tētis un bērns.

A: Un kā Jūs skaidrotu tikumību?

D.R: Tikumību bērnam iemāca vecāki, bērns to apgūst ģimenē. Tikumība ir morāles un ētikas normu pārzināšana un ievērošana.